

PAUTA PER
A
L'ANÀLISI
D'UNA
OBRA
D'ART:

ARQUITEC-
TURA

1. DADES GENERALS DE L'OBRA:

- a) Identificació: nom, tipus d'edifici i emplaçament.
- b) Referència biogràfica de l'autor.
- c) Dates de construcció i dades de l'època que puguin ajudar ubicar l'obra.
- d) Estat actual de l'edifici. Modificacions, ampliacions, restauracions.
- e) Context històric

2. ANÀLISI FORMAL:

- a) Organització de l'espai: estudi de la planta.
- b) Materials i sistema constructiu: arquitravada, voltada, nous materials, murs, suports i cobertes.
- c) L'espai exterior: distribució dels volums, façanes, relació amb l'entorn urbà
- d) Elements decoratius.

3. ANÀLISI ESTILÍSTICA, SIGNIFICACIÓ I FUNCIÓ DE L'EDIFICI.

- a) Elements formals que es poden considerar definitoris de l'estil.
- b) Funció de l'edifici i la seva relació amb la forma.
- c) Elements simbòlics en la distribució de l'espai, la decoració i el lloc on s'ubica.
- d) Relació amb la cultura de l'època i la personalitat de l'autor o de qui encarregà l'obra.

4. VALORACIÓ I CONCLUSIÓ

- Situar l'obra en el conjunt de la Història de l'Art. Establir possibles influències o relacions formals o de significat amb d'altres obres conegudes.
- Importància de l'obra com a referent per a d'altres obres posteriors, qualificar-la com a obra clau d'un estil o època de la Història de l'Art o com a una obra menor.

PAUTA PER

**A
L'ANÀLISI
D'UNA
OBRA
D'ART:**

ESCULTURA

3. DADES GENERALS DE L'OBRA:

- f) Identificació: Títol, autor, datació i emplaçament.
- g) Referència biogràfica de l'autor.
- h) Descripció breu en tres aspectes:
 - Escultura de volum rodó o relleu
 - Material, mides, tècnica, -----
 - Tipologia. Figura aïllada/grup, funerària, religiosa, commemorativa
- i) Estat actual de conservació.
- j) Context històric

4. ANÀLISI FORMAL:

- e) La tècnica: talla, modelat o fosa.
- f) La composició:
 - Repòs/moviment: recursos emprats.
 - Espai i volum. Relació amb el context arquitectònic o urbanístic.
 - Si es tracta d'un relleu. Perspectiva i diferents plans del relleu.
- g) Acabat: policromia, llum i textura.

5. ANÀLISI ESTILÍSTICA.

- e) Elements formals que es poden considerar defintoris de l'estil, època o autor. Influències o relacions amb altres obres.

4. ANÀLISI SIGNIFICATIVA I FUNCIO.

- a) Descripció dels elements iconogràfics (què hi ha representat?).
- b) Interpretació iconològica: què significa allò que hi ha representat en relació amb la persona o institució que va encarregar l'obra, amb el context socio-cultural en què apareix (fonts literàries, religioses o tradicionals) i amb el paper de l'artista en la societat.
- c) Relació dels elements formals i significatius (nivell sintagmàtic).
- d) Funció: representativa, funerària, política...

5. VALORACIÓ I CONCLUSIÓ

- Situar l'obra en el conjunt de la Història de l'Art. Establir possibles influències o relacions formals o de significat amb d'altres obres conegudes.
- Importància de l'obra com a referent per a d'altres obres posteriors, qualificar-la com a obra clau d'un estil o època de la Història de l'Art o com a una obra menor.

PAUTA PER
A
L'ANÀLISI
D'UNA
OBRA
D'ART:

PINTURA

5. DADES GENERALS DE L'OBRA:

- k) Identificació: Títol, autor, datació i emplaçament.
- l) Referència biogràfica de l'autor.
- m) Descripció breu en dos aspectes:
- n) Estat actual de conservació. ↗ Material, mides, suport (mur, fusta, llenç...) i tècnica, -----
↘ Contingut: gènere (paisatge, retrat, p. Religiosa-----)
- o) Context històric

6. ANÀLISI FORMAL:

- h) La línia i el color. Elements formals que se'n deriven: la llum, el modelat de les figures i els vestits.
- i) La composició:
 - La perspectiva.
 - Tipologia compositiva: oberta/tancada, estàtica/dinàmica..
 - Elements formals que se'n deriven: el moviment.

7. ANÀLISI ESTILÍSTICA.

- f) Elements formals que es poden considerar definitoris de l'estil, època o autor. Influències o relacions amb altres obres.

6. ANÀLISI SIGNIFICATIVA I FUNCIO.

- e) Descripció dels elements iconogràfics (què hi ha representat?).
- f) Interpretació iconològica: què significa allò que hi ha representat en relació amb la persona o institució que va encarregar l'obra, amb el context socio-cultural en què apareix (fonts literàries, religioses o tradicionals) i amb el paper de l'artista en la societat.
- g) Relació dels elements formals i significatius (nivell sintagmàtic).
- h) Funció: representativa, funerària, política...

6. VALORACIÓ I CONCLUSIÓ

- Situar l'obra en el conjunt de la Història de l'Art. Establir possibles influències o relacions formals o de significat amb d'altres obres conegudes.
- Importància de l'obra com a referent per a d'altres obres posteriors, qualificar-la com a obra clau d'un estil o època de la Història de l'Art o com a una obra menor.

UD 2. Art Clàssic (I): Grècia

Marc geogràfic: Àsia Menor, illes, Grècia continental, Magna Grècia, Massàlia, Emporion, Nord d'Àfrica i Pròxim Orient.

Marc Cronològic: Civilitzacions *prehel·lèniques* (Creta i Micenes, 2600-1150 aC), *Època fosca* (XII-VIII aC), *període geomètric* (IX-VIII aC), *p. arcaic* (VII-VI aC), *p. clàssic* (V-IV aC) i *hel·lenístic* (323-146 aC).

Els antecedents: L'art cretenc o *minoic* (palaus, pintura al fresc, estatuetses femenines) i l'art *micènic* (aparells ciclopes de les muralles, trilit de micenes, tresors, orfebreria i el *Mègaron*)

TRETS GENERALS:

- Una nova forma d'organització política i social: la **democràcia** i la **polis**.
- *Homo mensura* (L'home és la mesura de totes les coses –**Protàgores**-)
- Grècia, bressol de la **filosofia** i del pensament **racional** que s'aplicarà a l'estètica artística.
- Influència de la **religiositat** en l'art: la humanització del pànteon grec.
- L'art entès com a **mimesi** de la natura i com a recerca de la **bellesa ideal**.

ARQUITECTURA: característiques

- Els ordres i l'arquitectura **arquitravada: dòric, jònic i corinti**. Característiques i vocabulari de cadascun.
- **Materials:** pedra, marbre, tovot (parament isòdom), fusta.
- L'acabat: la **policromia** i l'**eurítmia** (correcció de defectes òptics: intercolumnis, façana...)
- La planta rectangular dels temples: **pronaos, naos, opistòdom i àdion**.
- **Classificació** dels temples segons el nombre de columnes i la seva disposició: in antis, tetràstil, hexàstil, octàstil, decàstil; pròsti, amfipròstil, perípter, pseudoperípter, dípter i monòpter o tholos.
- **L'urbanisme** grec: la percepció de l'espai i l'entorn (Delfos). L'aportació d'Hipòdam de Milet.

OBRES ARQUITECTÒNIQUES MÉS REPRESENTATIVES:

- **Evolució** cronològica del temple grec: El temple d'Hera a Olímpia (VIII aC); Basílica de Paestum, El temple "C" de *Selinunt*, el temple d'*Artemisa* a Efes (s. VI aC); el temple d'*Afaia* a Egina, Partenó*, l'*Erecteon*, Atena Niké* (s. V aC); Temple de *Zeus Olímpic* a Atenes, (s. IV aC); *Altar de Zeus* a Pèrgam.
- L'arquitectura civil: l'acròpolis (Atenes), l'*àgora*, el *Bouletèrion* (Milet), l'*Ekklesiastèrion* (Priene), el *Telestèrion* (Eleusis), la *stoà*, la *Llanterna* de Lisícrates –monument commemoratiu-, la *Stoà*, el Mausoleu d'Halicarnàs, l'estadi (Olímpia) i el teatre (Epidaure*). Parts del teatre: koilon/càvea, parodoi/passadissos, orquestra, escena, proskènion.

ESCULTURA: característiques

- Recerca de la **bellesa ideal**, basada en l'equilibri, la semblança (**mimesi**) i la proporció (**cànon**), evolució de la **sofrosine** clàssica al pathos hel·lenístic.
- **Tema:** l'home i la mitologia.
- **Materials:** originàriament la fusta, el bronze (policromia), bronze, criselefantines.
- **Tipologia:** relleu, escultura exempta que defuig de la frontalitat. Grups escultòrics, sobretot a època hel·lenística.

EVOLUCIÓ ESTILÍSTICA:

- a) **Període arcaic (s. VII aC-VaC):** Contactes comercials amb egipcis, fenicis, assiris...que caracteritzaran una escultura impregnada de frontalitat, rígida i la geometrització de formes. Exemples: kouroi (*d'Anàvissos**), korai, *Dama d'Auxerre*, *Cleobis i Biton*, *Moscòfor*.
- b) **Període protoclàssic (estil sever) 480-460 aC:** Trencament de la rigidesa, naturalitat de les formes, captació del moviment, expressió de sentiments, es consolida el nu masculí: Efebus de *Critios*, Temple d'*Afaia* a Egina (somriure eginètic), relleus del Temple de *Zeus* a Olímpia, Tron *Ludovisi*, *Auriga* de Delfos, *Zeus* del Cap *Artemision.*, *Guerrers de Riace**.
- c) **Primer classicisme (460-400aC):** domini total de la tècnica: cànon, bellesa ideal, proporcions, actituds de repòs, sofrosine, serenitat, anatomia dibuixada sota els plecs de les vestimentes. **Miró:** preocupació pel moviment i l'anatomia masculina (el Discòbol). **Policlit:** esponent de la simetria, del cànon (7caps) i del *contraposto* (el Dorífor, Diadúmenos). **Fídies:** "*L'escultor dels déus*", escultor dels relleus del Partenó, plecs molls de les vestidures que dibuixen l'anatomia dels cossos. Escultures Criselefantines.
- d) **Segon classicisme (400-323 aC):** Tendència al realisme, a l'expressió (pathos), al moviment i apareix el retrat individualitzat. **Praxíteles:** quotidianitat dels déus grecs, lluny de la majestuositat de Fídies. Corba praxitel·liana. *Contraposto*. Preferència a treballar sobre marbre (*Hermes amb Dionís nen**), *sfumatto* dels rostres. Apol·lo Sauròcton i Venus de Cnidos (primer un femení de l'art clàssic grec). **Lisip:** Cànon més estilitzat (8 caps), introductor del retrat (Alexandre, Socrates). **Escopes:** expressió de l'angoixa (pathos) i gust per les formes violentes (Mènades del Mausoleu d'Halicarnàs).
- e) **Període Hel·lenístic(323-146 aC):** Conviu classicisme (Afrodita de Melos) amb barroquisme, monumentalitat, complicacions, moviment (Victoria de Samotràcia), *horror vacui* (*Altar de Zeus a Pèrgam**), introducció de temes anecdòtics, quotidians, personatges secundaris (*Espinari**, ballarines, deformats) i grups escultòrics (*Laocoont**).

PINTURA I CERÀMICA: trets generals.

Manca de vestigis. Conservem referències literàries (Pausànies) que lloen la perfecció tècnica en reproduir el moviment, l'emotivitat i el realisme. Autors més destacats: **Apol·lodor**, **Zeuxis**, **Parrasi**, **Apel·les de Colofon**. La *batalla d'Issos* és una còpia romana en mosaic d'un mural del 300 aC.

La **Ceràmica** destaca per la varietat de formes (oinokoe, lekitos, kílix...) i per la decoració pictòrica. Estils: **geomètric** (IX-VIII aC), figures **negres** (VI aC), figures **vermelles** (V aC) i estil **bell**.

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Rellevància de l'Art Clàssic Grec. Nivell extraordinari no sols pel que fa a les tècniques, sinó també pel que fa a la maduresa temàtica, iconogràfica i iconològica en totes les arts plàstiques.

JANSON, H. W: *Historia general del arte. I. El Mundo Antiguo*. Alianza Forma. Madrid. 1990. (pp. 155-235)

U.D 3. Art Clàssic (II): Roma

Marc geogràfic: Roma, Itàlia, resta de territoris banyats pel Mare Nostrum i Illes Britàniques.
Marc Cronològic: Artísticament fins al III aC l'art dels llatins està dins l'àmbit de la cultura etrusca; art romà d'època republicana (III-I aC); Alt Imperi (I-III dC); Baix Imperi (III-V dC).
Els antecedents: *L'art dels etruscs* constituí sobretot un substrat social, religiós i urbà fonamental per a l'art romà. **Arquitectura:** l'arc i la volta, el dòric toscà. **Escultura:** el retrat (Sarcòfag els esposos de Cerveteri) el relleu i l'orfebreria *Lloba Capitolina*, *Quimera d'Arezzo*.
Pintura mural. (toma dels lleons, de la caça i de la pesca, dels àugurs).
L'art grec. Proximitat estètica cultural i mitològica. Presència grega a la Península Itàlica i Sicília (Magna Grècia). Afluència d'esclaus grecs a Roma. Conquesta i ocupació de l'Hèl·lade.

TRETS GENERALS:

- **Eclecticisme**, poca elaboració teòrica, **realisme**, capacitat per resoldre problemes d'enginyeria urbanística.
- **L'artista** com a individualitat **no** té importància.
- Importància de la **còpia** i el plagi en totes les arts.
- Ús **propagandístic** de l'art, com a glorificació del poder establert.
- **Difusors** de l'art grec.

ARQUITECTURA: característiques

- Manteniment dels **ordres**. Incorporació del dòric toscà.
- **Materials:** pedra, marbre, fusta, el maó i el morter o formigó (inconvenient d'aquest darrer).
- **Aportacions** romanes a l'Arquitectura: l'arc i la volta, varietat de paraments (*opus quadratum, caementicium, incertum, reticulatum, testaceum*).
- **L'urbanisme** romà: la percepció de l'espai i l'entorn. Romanització i urbanització. La ciutat i els campaments militars (*cardo, decumanus, forum*, infraestructures –clavegueram, ...).

TIPOLOGIA I ANÀLISI ARQUITECTÒNICA:

1. **L'arquitectura religiosa:** els **temples**. Classificació dels temples. Comparació del temple grec i romà (*Maison Carrée**, *Fortuna Viril*, *Vesta*, *Panteó**); els **monuments funeraris**, absència d'una tipologia definida (*Piràmide de Caius Cestius*, *Mausoleu d'Adrià*, *Torre dels Escipions*).
2. **L'arquitectura civil:**
 - a) **Edificis per a espectacles públics i esbarjo:** el **teatre**. Comparació amb el teatre grec. Exemples: *Leptis Magna*, *Marcello*; l'**amfiteatre**. Anàlisi del *Colosseu**; el **circ** i les **termes** (*Circ Màxim*, *Mèrida*, *Toledo* i *Tarragona*; termes de *Caracal·la*).
 - b) **Edificis administratius i monuments commemoratius:** La **Basílica**, els **arcs de triomfs** i les **columnes commemoratives** (*Basílica de Maxenci*, *arc de Titus*, *Septimi Sever*, *Constantí*, *Medinaceli* i *Berà*; columna *Trajana* i *Aureliana*).
 - c) **Arquitectura domèstica:** Les **domus**, les **insulae**, les **vil·les** i les **residències imperials**.
 - d) **Obres d'enginyeria:** Les **vies** (*Àpia*), els **ponts** (*Alcàntara*), els **Aqüeductes** (*Segòvia*, *Pont del Diable*, *Milagros*, *Pont du Gard*) i les **muralles** (*Tarragona*).

ESCULTURA: característiques

- Abundància de restes (pel costum de col·locar l'efígie de les personalitats a llocs públics fins al segle II dC = funció merament propagandística). Recull formalment la **tradició hel·lena i etrusca** (el **retrat**).
- **Materials:** bronze, pedra, alabastre. Fins al s. III dC l'escultura es polimentava i es pintava.
- Gust pels models grecs.

EVOLUCIÓ ESTILÍSTICA: Escultura i relleu.

Escultura

- Període influència etrusca (s. VI aC-III aC):** Importància del retrat realista (Retrat de Luci Juni Brutus).
- Període republicà (s. II-I aC):** Influència grega barrejada amb el realisme de caire popular (*Estàtua Barberini*).
- Període d'August (s. I dC):** Classicisme i idealisme (August de Prima Porta*, Ara Pacis Augustae, *Claudi*).
- Període de Trajà fins a Dioclecià (s. II-III dC):** Amb Trajà prenen força els corrents populars hereus de l'època republicana amb els corrents cultes d'arrel hel·lenística (Columna Trajana*, *Escultura eqüestre de Marc Aureli*). Adrià recuperarà l'idealisme hel·lenitzant (*Retrat d'Antinoo*).
- Període baiximperial (s. IV-V dC):** Canvi estètic (*Kunstwollen* o voluntat de forma): realisme, **hieratisme**, absència de cànon (relleus de *l'Arc de Constantí*, *Retrat de Constantí*, els *Tetrarques*).

Relleu

Relleu històric o commemoratiu amb una finalitat propagandística, donada la consciència de la transcendència històrica de la cultura romana. Periodització:

- Època republicana:** Motius mitològics d'arrel grega (Altar de *Domitius Ahenobarbus*)
- Època d'August (s. I aC-IdC):** Glorificació del present històric (*Ara Pacis*, *Arc de Triomf de Titus*)
- Època de Trajà:** A la Columna Trajana es narra *cinematogràficament* la conquesta de la Dàcia amb un fort realisme, detallisme i minuciositat. A la *Columna Aureliana*, la talla és més *ràpida i eclèctica*.

Durant tots els períodes la talla de sarcòfags (d'arrel etrusca) es mantindrà, evolucionant de la **sobrietat** i el **realisme** fins a l'**horror vacui** i l'**hieratisme** (*sarcòfag Ludovisi*).

PINTURA: trets generals.

Influència dels frescos de la Magna Grècia i de les necròpolis etrusques. Vestigis de Pompeia, Herculà i Estàbia.

Classificació dels estils segons August Mau.

- Primer estil o estil d'incrustacions (s. II aC):** imitació de parament de marbre. Divisió tripartita, sòcol i entaulament.
- Segon estil o arquitectònic (s. I aC- I dC):** Representació d'elements arquitectònics com columnes i frontons (*Vil·la dels Misteris*, *Vil·la de Lúvia*)
- Tercer estil o estil ornamental (20 aC-45 dC):** Funció ornamental de l'arquitectura, sense crear amb ella perspectives il·lusionistes. (*Vil·la Farnèsia*).
- Quart estil o il·lusionista (62 dC-79 dC):** Retorn a insinuar la teatralitat de l'espai barrejat amb paisatges nilòtics.

Tècnica: barreja de **fresc** i **trempe** amb **cera d'abella** com a aglutinant que li ha proporcionat **resistència** i **brillantor**. Colors vius, pinzellada solta, dibuix precís. **Perspectiva** corba.

MOSAIC

Tècnica d'origen hel·lenístic per decorar paviments mitjançant tessel·les. **Tipologia:**

- a) **opus sectile:** llosetes de marbre de colors i de diverses mides.
- b) **Opus tessellatum:** tessel·les regulars a tota la superfície.
- c) **Opus vermiculatum:** tessel·les minúscules.

Exemples: mosaics de la *Vil·la Adriana*, El sacrifici d'Ifigènia *(Empúries), *quàdriga de Cal·limorf* (Girona) Cap de *Medusa* (Tarragona).

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Rellevància de l'Art Clàssic Romà. Rol de l'artista, de l'enginyeria romana i de la propaganda política.

JANSON, H. W: *Historia general del arte. 1.El Mundo Antiguo*. Alianza Forma. Madrid. 1990.
(pp. 235-302)

U.D. 4: Art Bizantí

Marc geogràfic: Península balcànica, Dàcia, Àsia Menor, Mesopotàmia, Síria, Palestina, Egipte, Líbia, Itàlia, Hispània (temporalment).

Marc Cronològic:

1. **Període protobizantí** (s.V-VII): Naixement i consolidació. Subperíodes: **527-565: Regnat de Justinià** (Edat d'Or); **Segle VII:** Orientalització de Bizanci (*proskinesi*) i allunyament d'Occident.
2. **Període iconoclasta (726-843).**
3. **Període posticonoclasta (843-1453):** Cisme d'Orient (1054). Subperíodes artístics: **dinastia macedònica (867-1056)**, segona Edat d'Or (icones religioses); **dinastia dels Paleòlegs (1259-1453)**, expansió als pobles eslaus.
4. **Període postbizantí (a partir del s. XV):** Desenvolupament particular als països eslaus.

BASES CULTURALS DEL MÓN BIZANTÍ:

- Substrat **romà**
- Herència **grega** (llengua)
- Influència **oriental** (persa sasànida, síria), pel que fa als cerimonials, simbolisme, fastuositat i als ritus (*proskinesi*).
- **Cristianisme Ortodox i Teocràcia.**

ARQUITECTURA: característiques

- **L'Arquitectura** és la manifestació cabdal de l'Imperi Bizantí (*Cel a la Terra, on viu Déu*).
- **Integració** de l'escultura en el conjunt arquitectònic.
- **Plantes basilicals** dels temples, però que tendiran a esdevenir **centrals**. **Esquema bàsic:** *atri, nàrtex, naus i presbiteri*.
- **Simbologia** formal: cossos *quadrangulars* (món terrenal), cossos *esfèrics* (celestials).
- Importància de la **llum**, com a símbol de presència divina, reforçada pels jocs lumínics de les **tessel·les** dels musivares.
- **Materials:** pedra, maó i morter.
- **Pobresa** exterior. Revestiment amb **mosaics** o **marbre**.
- L'espai **interior** té més importància que no pas l'aspecte extern. Contrast de volums exterior amb l'amplitud interior.
- **Punt culminant** de l'arquitectura exterior i interior: la **cúpula**.
- Sistema constructiu: **adovellat**. S'utilitza l'arc de mig punt sobre columnes.
- Els espais centrals es cobreixen amb cúpules de mitja esfera, la qual cosa obliga a desenvolupar tècniques de sustentació de les cúpules sobre una base quadrada mitjançant **petxines, trompes, contrafors i cúpules** de descàrrega.
- Les columnes segueixen els ordres grecs amb adaptacions, com és el cas del capitell **troncopiramidal** invertit amb **cimaci**, decorat amb motius vegetals o motius místics, i treballat amb **trepant**.

EVOLUCIÓ DE L'ARQUITECTURA BIZANTINA

A la **primera època**, la capital política, cultural i artística és Constantinoble. Es conserven poques restes del període anterior a Justinià, en tot cas segueixen el model basílic (Palau Sagrat). A partir del **segle VI** predominaran les **plantes centrals** amb cúpula (reflex de divinitat). L'obra culminant és la Basílica de Santa Sofia* de Constantinoble.

L'altre gran centre artístic del període protobizantí és la ciutat italiana de **Ravenna**. Aportacions novedoses: iconografia d'arrel paleocristiana/clàssica (*Sant Apol·linar in Classe/in Nuovo*), naus de circumval·lació, capitells treballats amb trepanat i **simbolisme** (*Sant Vitale*).

Després del període iconoclasta es generalitza el tipus d'església de creu grega inscrita en un quadrat amb cúpula de mitja esfera sobre tambor. S'accentua la superposició de volums exteriors. (*Monestir de Dafni, Sant Salvador de Cora*).

A **Itàlia** es desenvolupen dos focus de bizantinisme: Venècia i Sicília (*Sant Marc, Monreale i Cefalú*). A **Rússia**, a Kíev i Moscou es desplega una interpretació pròpia de l'art bizantí: Catedral de *Sta. Sofia de Kíev, Sant Basili*.

MOSAIC: característiques

- **Integració** en l'arquitectura.
- Controvèrsia **iconoclasta**. Causes i conseqüències.
- Programa iconogràfic definit a partir del segle X: Les icones i imatges simbòliques formen part d'una realitat **suprasensible** (Plotí). Utilització del **daurat**, imatges hieràtiques, majestuosos, frontals, grandiosos, llunyanos, antinaturals, superiors als mortals i supervisades per l'ortodòxia religiosa per tal d'evitar-hi desviacions.
- Repetició de models: **Theotokos**, Crist segons la tradició síria (llarga cabellera, barba partida i actitud majestuosa).
- Utilització del mosaic per crear una atmosfera irreal (mística) gràcies als jocs lumínics de les **tessel·les**.
- Representació del **Pantocràtor** a la cúpula central. Anàlisi formal.
- Representació de la Theotokos a la semicúpula de l'absis. Anàlisi formal.
- Als registres inferiors, s'hi representa la genealogia de Crist o els Apòstols.
- Als murs i cúpules secundàries: **processons** de sants, **anàstasi** i **teofanies**. **Simbolisme**.

ESCULTURA

Desenvolupament feble per la recança ortodoxa del retorn a ídols pagans. **Esquematisme** i **antinaturalisme**. Decoració vegetal i geomètrica als capitells. Tècnica del **trepanat**.

Gust pels relleus sobre plaques de vori (*avori Barberini-s.V-*, tríptic *Habarville -s.X-*, *Càtedra del bisbe Maximià*).

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Substrat romà en l'art bizantí. Influència sobre les arts plàstiques islàmiques i romàniques pel que fa a l'arquitectura, escultura, pintura i mosaic. Rol de l'Església i del poder polític fusionat en el mecenatge de les arts.

JANSON, H. W: *Historia general del arte. I.El Mundo Antiguo*. Alianza Forma. Madrid. 1990. (pp. 322-345)

U.D. 5: Art Islàmic

Marc geogràfic: Aràbia, Orient Mitjà, Nord Àfrica, Península Ibèrica, Pèrsia, Àsia central, Turquia i Túrquia.

Marc Cronològic: Estudi de la unitat restringit a l'islam medieval, sense entrar en els monuments més recents:

1. **Període de formació i expansió (s. VII-IX): 622-661**, unificació d'Aràbia; **661-750**, dinastia Omeia; **750-945**, dinastia Abbasí.
2. **Període dels tres califats (s. X – XI):** Abbasí a Bagdad, Omeia a Còrdova i el fatimí a Egipte.
3. **Període de disgregació (s. XII-XIV):** regnes de Taifes, almoràvits, almohades, mogols. Islamització de l'Índia i d'Àsia Central.
4. **Període dels grans imperis (s. XV-XIX):** Otomà, Safawi (Iran), Mogol (nord de l'Índia).

TRETS GENERALS:

- Religió **monoteïsta** predicada per Mahoma. Data simbòlica de fundació: **622-l'Hègira**.
- Principis religiosos recollits a l'*Alcorà*: **5 pilars** de l'Islam (oració, dejú, pelegrinació...)
- Eclecticisme artístic i religiós: aportacions hel·lenístiques, romanes, bizantines, sirianes, perses i visigodes.
- **Rebuig** de les representacions **animades**. Decoracions abstractes, vegetals, epigràfiques i geomètriques en relleus, capitells, frescos, ceràmica vidriada o mosaic.

ARQUITECTURA: característiques

- **Materials:** maó, pedra, maçoneria, guix i fusta.
- **Elements de suport:** pilars i columnes (reapropitats), capitells (cúbics, **mocàrabs**).
- Utilització d'**estructures adovellades** (arc i volta), arc de ferradura, ferradura apuntat o túmid, arcs lobulats, mixtilinis i entrecreuats. Alternança cromàtica de les dovelles. Ús de l'**arrabà**.
- **Cobertes** : **cassetons**, voltes de creueria nervades (**volta califal** o cordovesa), gallonada, bulbiformes, mocàrab i calades amb o sense tambor.
- **Plantejament general dels edificis:** horitzontalitat, sobrietat exterior i sumptuositat interior, poca alçada, formes senzilles, plantes quadrangulars, harmonia amb el paisatge, jardins i jocs d'aigua.
- **Elements decoratius:** abstracció, sumptuositat, **horror vacui**, prohibició de reproduir éssers persones i animals (excepcions).
- **Decoració imaginativa:** epigràfica, vegetal/**atauric**, arabesc, mocàrab, panys de **sebka**.

L'arquitectura religiosa. La mesquita. Arquitectura funerària.

- Obligació de pregar cinc cops al dia. Qualsevol lloc pot esdevenir santuari però es prengué com a model de temple la **casa de Mahoma** a Median (murs de tova, pati obert, espai amb coberta).

Parts de la mesquita: sahn, alminar, haram, quibla, mihrab, maqsura, mimbar.

Tipologia de les mesquites aljames:

1. Tipus **basilical** o hipòstil. Característiques. M. de Damasc, Còrdova, Samarra i Qairwan.
 2. Tipus **turc**. Característiques. Solimà el Magnífic, Mesquita Blava.
 3. Tipus **persa**. Característiques. Mesquita d'Isfahan.
- **Arquitectura funerària:** Diversitat formal: Mausoleu de Timur (Samarcanda) i Taj Mahal.

Urbanisme i arquitectura civil.

- Civilització urbana, tot i la manca d'un model urbanístic: reticular (Qairwan), circular/radial (Bagdad), dèdal (Al-Andalus, Magrib).
- Arquitectura civil: **palaus, caravanseralls, hammams, muralles i albarranes.**

Arts decoratives

- Importància de la ceràmica per a la decoració de murs i paviments i com a peça exempta de luxe (Ceràmica metal·litzada/vidriada). Decoració epigràfica, vegetal i geomètrica.
- Riquesa en l'elaboració de teixits, orfebreria preuats pel món cristià.

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Importància de l'Art Islàmic com a síntesi intercultural. Reelaboració artística. Gust pel luxe, el refinament i la minuciositat. Influències posteriors sobre el Fauvisme (Matisse), el cubisme i l'Expressionisme abstracte (Tobey).

BALTRUSAITIS, J.: *La Edad Media Fantástica*, Cátedra, 1987. (pp.79-152)

U.D. 6: Al-Àndalus

Marc geogràfic: Meitat sud de la península Ibèrica.

Marc Cronològic: 711-1492.

1. **711-755 Emirat dependent de Damasc:** Consolidació del territori. Manca de manifestacions artístiques.
2. **755-1008: Període Omeia.** Allunyament progressiu del califat de Bagdad (emirat independent -755-929- que esdevingué Califat de Còrdova entre 929 i 1008. Fecunditat artística : Mesquita de Còrdova*, palau de Medina al-Zahra.
3. **1008-1212 : Regnes de Taifes i imperis nordafricans.** Almoràvits i almohades.
4. **1238-1492 : Període Nassarita.** *L'Alhambra.*

ARQUITECTURA: trets específics i evolució .

- **Assimilació** d'elements constructius **tardoromans** (columna, arc de *mig punt*, planta *basilical*) i **visigòtica** (arc de *ferradura*).
- **Evolució de l'arquitectura andalusí:**
- Període **Omeia:** inici de un programa de construccions destinades a equiparar Còrdova amb les grans capitals de l'Islam. Edifici més significatiu: Mesquita Aljama de Còrdova*.
- Amb el **Califat independent**, Abd-al-Rahman III construeix una ciutat palau, **Medina al-Zahra**. A Toledo, capital de la província central, construí la Mesquita de **Bab el Mardum** (actual església del Cristo de la Luz) del segle X.
- **Regnes de Taifes:** materials pobres, decoració molt abundant i variada, arcs-cortina, panys de sebka, i ceràmica vidriada, es refereix el pilar a la columna (Castell-palau de **l'Aljaferia** a Saragossa, s.XI)
- Els **almoràvits** i **almohades** imposen un art sobri i auster. Aquests darrers amagaren o destruïren decoracions ja existents. Són d'aquest període la **Mesquita de Sevilla** (avui només se'n conserva la **Giralda**), l'albarrana **Torre del Oro**.
- Durant el període **nassarita** abundaran les cúpules de mocàrabs, els arcs acampanats i la ceràmica **vidriada** com ho mostra **l'Alhambra** de Granada.

L'arquitectura religiosa. La mesquita. Arquitectura funerària.

- Obligació de pregar cinc cops al dia. Qualsevol lloc pot esdevenir santuari però es prengué com a model de temple la **casa de Mahoma** a Medina (murs de tova, pati obert, espai amb coberta).

Parts de la mesquita: sahn, alminar, haram, quibla, mihrab, maqsura, mimbar.

Tipologia de les mesquites aljames:

1. Tipus **basilical** o hipòstil. Característiques. M. de Damasc, Còrdova, Samarra i Qairwan.
 2. Tipus **turc**. Característiques. Solimà el Magnífic, Mesquita Blava.
 3. Tipus **persa**. Característiques. Mesquita d'Isfahan.
- **Arquitectura funerària:** Diversitat formal: Mausoleu de Timur (Samarqanda) i Taj Mahal.

Urbanisme i arquitectura civil.

- Civilització urbana, tot i la manca d'un model **urbanístic**: reticular (Qairwan), circular/radial (Bagdad), dèdal (Al-Andalus, Magrib).
- Arquitectura civil: **palaus, caravanseralls, hammams, muralles i albarranes.**

Arts decoratives

- Importància de la ceràmica per a la decoració de murs i paviments i com a peça exempta de luxe (**Ceràmica** metal·litzada/vidriada). Decoració epigràfica, vegetal i geomètrica.
- Riquesa en l'elaboració de **teixits, orfebreria** preuats pel món cristià.

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Importància de l'Art Islàmic com a síntesi intercultural. Reelaboració artística. Gust pel luxe, el refinament i la minuciositat. L'art islàmic andalusí presenta uns trets propis que el situen en un dels cims de l'art musulmà d'arreu del món. Influències posteriors sobre el Romànic, mudèjar, el Fauvisme (Matisse), el cubisme i l'Expressionisme abstracte (Tobey).

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999.(pp. 92-102)

U.D. 7: Art Romànic

Marc geogràfic: Eix Milà-Londres, Europa Central, regnes Cristians de la P. Ibèrica.

Marc Cronològic: Primer Romànic (s. X-XI): definició de l'estil, tipologia dels edificis, monestirs i esglésies. La construcció de la tercera abadia de Cluny –1088- marca la maduresa de l'estil; **Romànic ple (s. XI –XII):** monumentalitat, cobertes de pedra i l'escultura pren les façanes i els claustres; **Romànic tardà (s. XII):** reforma benedictina (Císter).

Els condicionants històrics: la ruralització, les invasions, la violència senyorial, la religiositat, la por a l'any mil, les peregrinacions, el paper de l'Església i ressorgiment de les ciutats.

TRETS GENERALS:

- El terme artístic **Romànic** s'utilitzà al s. XIX com a paral·lelisme temporal amb la formació de les llengües romàniques i perquè se'l veia com a un art derivat del romà. Constituirà un estil artístic propi a l'Europa occidental en consonància amb l'imperi cristià com a forma d'organització política i el feudalisme com a **reorganització social**.
- Manca de consideració social de les **arts mecàniques** (artesans, artistes: realització pràctica,) en relació a les **arts liberals** (determinen programes iconogràfics i l'ortodoxia).
- **Anonimat de l'artista.** Artista **itinerant**.

ARQUITECTURA: característiques

- Fonamentalment **rural** i **religiosa** (monestirs i esglésies), pocs edificis civils monumentals: **fortaleses** (Donjon, Loarre), **Muralles** (Aigües Mores, Àvila), **Ponts** (Avinyó, Besalú, Puente la Reina) i **Banys públics** (Banys Àrabs de Girona).
- **Varietat regional.**
- **Materials:** pedra i fusta locals. Utilització del terreny com a plànol.
- Planta **basilical**. Esclaonament de volums exteriors fins a crear una **creu llatina**.
- Elements arquitectònics: **suports** (arc de **mig punt –formers/faixons-**, columnes, pilars), **voltes** de pedra (de canó -nau central- o **d'aresta** –naus laterals-) voltes de quart d'esfera als absis. Pes de la volta (monotonia exterior, contraforts, **faixes llombardes**), absència de grans obertures (**espitlleres**). Nau central i laterals, tribunes/**triforis**, **cimbori** (sobre **trompes/petxines**).
- **Elements decoratius:** Decoració **pictòrica** (*absis, naus centrals, laterals, criptes, façanes, retaules i frontals d'altar*) i **escultòrica** a claustres i façanes (*arquivoltes, llanda, mainell, brancal, timpà i frontó*).

ANÀLISI TIPOLÒGICA.

- Els **monestirs:** St. **Benet** n'organitzà els primers (s. VI). Influència de St. **Gall** –Suïssa-. **Odiló** (Cluny) n'impulsà la construcció arreu (Autun, Santiago, St. Sernin, Cuixà, Ripoll, Silos –**funció fronterera**-. Reforma posterior de St. Benet de Clareval (**Císter**) al s. XI. **Simbologia:** Església triomfant. Claustre: Paradís terrenal. Monestir com a centre religiós, cultural, organitzatiu i productiu: església, refectori, escriptori, magatzems, cuina...
- **Esglésies:** lligades a la recuperació de la vida urbana. **Àmbits espacials:** cos longitudinal, transsepte (cimbori), presbiteri (absis, absidioles, girola, cripta), cos occidental (vestíbul, portalada, torre/s). **Simbologia:** formes quadrangulars (terrenals) i esfèriques (celestials).
- **Varietat regional** a partir de set centres d'interès: Itàlia, Camí de Santiago, Pirineu aragonès i navarrès, Alemanya, Anglaterra, Catalunya ...i la reforma del Císter.

ESCULTURA: característiques , ubicació i evolució.

Localització de l'escultura: portalades, claustre, pilastres i capitells Exempta: Mare de Déu com a *Sedes Christi* i Crist crucificat com a *Rei de Reis* –sovint policromes-.

Temàtica variada: temes bíblics (claustre de la Cat. de Girona), vegetals, animals fantàstics (St. Pere de Galligants), calendaris i faules (Tarragona), amor cortès (Sta. Maria de l'Estany).

Característiques:

- **Adaptació** al marc arquitectònic.
- **Cànon** adaptat a l'espai disponible (*Kunstvolen* o **voluntat de forma** –Panofski-)
- **Horror vacui.**
- **Solemnitat i hieratisme** (influència tardoromana i bizantina)
- **Absència de perspectiva/paisatge.** Distribució en franges.
- **Simbolisme**, antinaturalisme i policromia.
- **Narrativitat**, funció **didàctica** (“*Bíblia dels il·letrats*”, “*Discurs mut de la pedra historiada*” –U. Eco)

Varietat regional a partir de set centres d'interès: Itàlia, Camí de Santiago, Pirineu aragonès i navarrès, Alemanya, Anglaterra, Catalunya ...i la reforma del Císter.

PINTURA:trets generals.

- Caràcter **simbòlic**, no naturalista.
- **Monumentalitat i hieratisme.**
- **Precisió** del dibuix, contorns definits.
- **Colors purs, plans i sense incidència de la llum.**
- Utilització d'elements arquitectònics i de **franges horitzontals** per delimitar l'espai.
- **Absència de perspectiva** i de **volum.**
- **Frontalitat.**
- **Narrativitat.**
- **Tècnica:** fresc.
- **Programes iconogràfics:** volta de l'absis (Teofanies, Pantocràtor, Tetramorfos); Semicercle de l'absis (Theotokos, apostols, donants); Naus laterals (escenes vetero/neotestamentàries)
- Més abundant que l'**escultura** i més primerenca però se'n conserven menys restes (centre i sud de França, Catalunya, nord de les península Ibèrica i Itàlica (San Baudelio de Berlanga, St. Isidoro de Lleó, Sant'Angelo in Fromis, St. Ciment/Sta. Maria de Taüll).
- Pintura sobre **fusta i teixits** (Bayeux, Tapís de la Creació). Fontals (Avià), baldaquins (B. de Toses), **retaules**, escultura **policroma** (Mare de Déu de Núria, Majestat de Balló).
- **Miniatures:** Beat de Lièbana, Bibles de Ripoll i St. Pere de Rodes.

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Rellevància de l'Art Clàssic Romà. Rol de l'artista, de l'enginyeria romana i de la propaganda política.

BALTRUSAITIS, J.: *La Edad Media Fantástica*, Cátedra, 1987. (pp.11-34, 153-158)

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999. (pp.103-122)

U.D. 8: Romànic català

Marc Cronològic: Primer Romànic (s. X-XI): Durant el segle **XI** i la primera meitat del **XII**, Catalunya apareix dins la zona de difusió del **Primer Romànic meridional o llombard**. A partir de la segona meitat del **XII** es fa evident la influència del **Romànic francès**, alhora que l'ordre del **Císter** introdueix **novetats arquitectòniques**.

ARQUITECTURA: Evolució

- **EL PRIMER ROMÀNIC:**

El territori de la **Marca Hispànica** és al segle **XI** el principal **centre artístic** de la península cristiana. Coincideix amb la **independència de fet** dels comtats catalans respecte a la monarquia francesa, la **consolidació del territori de la Catalunya Vella** i una intensa **política repobladora**. En Aquest context s'ha d'entendre l'activitat constructora impulsada per l'abat **Oliba del Monestir de Ripoll**. Les obres d'aquest moment tenen les **característiques següents**: aparell **petit**, cobertes de **fusta** –excepte l'absis-, columnes o pilars **sense capitells**, **poca** escultura, arcuacions **cegues**, **bandes llombardes**, planta **basilical**, torre-campanar **exempta**. **L'obra més madura** d'aquest període és l'Església de Sant Vicenç de Cardona*. Destaca per la fusió d'estils que el fan únic: el *Monestir de Sant Pere de Rodes*.

- **EL SEGLE XII. CATEDRALS I CLAUSTRES**

Consolidació de Catalunya com a **nació**, **expansió** cap al sud i creació de la **Corona d'Aragó**. La **primera meitat** del segle les obres presenten una **continuitat** tècnica i estilística. Són d'aquest període: *Sant Climent i Santa Maria de Taüll*.

A la **segona meitat** del segle XII, arriben influències franceses que comporten la florida del **relleu escultòric** i per la construcció de les grans **catedrals**: *Girona, Lleida, Tarragona, Sant Cugat del Vallès, la Seu d'Urgell...* La Catedral de *Tarragona* mostra una evolució cap al gòtic com també ho fan els monestirs de *Poblet i Santes Creus (Císter)*.

ESCULTURA: evolució.

- **EL PRIMER ROMÀNIC:**

En aquest període encara **no apareix** integrada als edificis (tot i que els capitells de **Sant Pere de Rodes** indiquen l'existència d'un notable taller de tallistes de pedra). Tot i així, trobem els primers esbossos d'escultura monumental a *Sant Genís les Fonts* i a *Sant Andreu de Sureda*, com també la cadira episcopal de la Catedral de Girona.

- **EL SEGLE XII. CATEDRALS I CLAUSTRES**

Els **conjunts escultòrics** els trobem a les catedrals de *Girona, Tarragona, Lleida, Santa Maria de l'Estany* i el *Monestir de Ripoll*.

La **imatgeria romànica** a Catalana es pot considerar la més rica d'Europa: **grups d'imatges**: com *dèisi, davallaments, Crist crucificat...* formen aquest important fons artístic. Mare de Déu de Núria* i Majestat de Batlló*.

PINTURA: evolució.

Com passa amb l'escultura la col·lecció de pintura romànica del MNAC és la més important del món. Des de **finals** del segle XI fins al segle XIII, moltes esglésies **modestes** cobreixen els seus murs amb **pintures**, en ser barat i ràpid. La **tècnica** és mixta: **fresc sec** (ja que es recobria amb guix). En elles és evident la influència de les imatges **bizantines**, que arriben per dos camins: **els artistes italians** i els **llibres miniats**.

D'entre les **característiques** cal destacar: la **importància** del **dibuix**, la gamma **cromàtica** reduïda, els **colors plans**, sense incidència de la llum i el **fons** està distribuït en **franges**.

L'**espai** reservat per a la pintura és l'**absis**, on representar-se el **Pantocràtor** o la **Theotokos**, envoltats del **tetramorfos** o imatges de Sants. Els exemples més destacats són: Sant Climent i Sant Maria de Taüll*, Durro, Erill la Vall, Santa Maria d'Àneu, Sant Quirze de Pedret...

A més cal destacar: la **pintura sobre fusta**: frontals d'altar com el Frontal d'Avià* i el de *Santa Maria de Carde*; les **miniatures** (la *Bíblia de Ripoll* i la de *Sant Pere de Rodes*; i l'extraordinari Tapís de la Creació*.

U.D. 9: Art Gòtic

Marc geogràfic: Neix a l'Île de France i s'escampa a Anglaterra, Alemanya, Flandes, P. Ibèrica i Itàlia.

Marc Cronològic: **Protogòtic (s. XII):** reforma benedictina (Císter).; **Gòtic clàssic (s. XIII – XIV):** difusió i varietat regionals; **Gòtic tardà (s. XV):** Derivacions ornamentals: flamboyant (França), perpendicular (Anglaterra), Flamíger o Isabelí (Castella) i Manuelí (Portugal).

Els condicionants històrics: Ressorgiment de les ciutats; expansió demogràfica, agrícola i territorial (croades, Hispània). Canvi econòmic i aparició de la burgesia. Universitats substitueixen el monopoli cultural dels monestirs. Pesta Negra. Urbanització de l'Església. Aparició dels ordres mendicans: Dominics i Franciscans...i la Inquisició.

TRETS GENERALS:

- El terme artístic **Gòtic** s'utilitzà al Renaixement amb una significat pejoratiu en relació a l'art del Moment (**Vasari**).
- **L'anonimat** artístic i la manca de consideració social de les **arts mecàniques** (artesans, artistes: realització pràctica,) en relació a les arts **liberals** (determinen programes iconogràfics i l'ortodòxia) comença a **trencar-se a Itàlia i Flandes..**
- Interès i patrocini artístic de la **noblesa i la burgesia**.
- Nova espiritualitat, nou llenguatge **expressiu, nous efectes** i recursos tècnics (**llum polícroma, arc ogival, volta de creueria, verticalitat i ascensió**).

ARQUITECTURA: característiques

- Fonamentalment **urbana**, a diferència del Romànic no sols religiosa (Catedrals), sinó també proliferació d'edificis **civils: castells/fortaleses** (*Bellver, Coca, La Mota*), **Muralles** (*Montblanc*), **Palaus** urbans (Palau Ducal, Ca d'Oro), **institucions Municipals** (Ajuntaments, *Signories*), Col·legis **Universitaris** i **Llotges** comercials (*València, Mallorca*).
- **Planta basilical** (3/5 naus). Esclaonament de volums exteriors fins a crear una creu llatina.
- Èmfasi en la incidència de la **llum** i del color (Abat **Sûger** a St. Denis, *Ego sum lux mundi*) i en el temple com a suport **didàctic** dels fidels (Bernat de **Clareval**).
- Elements arquitectònics: **suports interiors** (arc ogival, columnes, pilars –que recullen nervis, llaceries), **suports exteriors** (*contraforts, arcs boterells, estreps, pinacles*), **voltes** de pedra (de *creueria –ventall, simple, sexpartita-*), creant un tot orgànic que distribueix les càrregues i resta l'aspecte massís de l'edifici. Pes de la volta concentrada en certs punts. Creació d'un tot orgànic. Abundància de grans obertures (**vitralls**). Nau central i laterals, **tribunes/triforis**.
- **Verticalitat** i ascensió **subratllada** per: agulles/**fletxes** (en substitució del *cimbori*), **gables, i pinacles**.
- **Elements decoratius:** decoració **escultòrica** a **claus de volta, claustres** i façanes (*arquivoltes, llinda, mainell, brancal, frontó, timpà i gables*). **Perd** importància la **pintura** murals en pro de **rosasses, vitralls i retaules**.
- **Catedrals:** lligades a la recuperació de la vida urbana. **Àmbits espacials: cos longitudinal, transsepte** (ample, curt i poc sortint, agulla en substitució del cimbori), **presbiteri** (*absis, absidioles, girola, cripta*), **cos occidental** (portalada, torres). **Simbologia:** formes quadrangulars (terrenals) i esfèriques (celestials). Catedral com a imatge de Déu sobre la Terra. Font d'inspiració: Temple de Salomó (Jerusalem).
- **Varietat regional** a partir de set centres d'interès: França, Castella, Portugal, Itàlia, Alemanya, Anglaterra i Catalunya.

ESCULTURA: característiques , ubicació i evolució.

Localització de l'escultura: **Integrada** a l'arquitectura (façana, gàrgoles claus de volta, claustre...), escultura **exempta** (procés "d'alliberament" que culminarà al Renaixement), imatges d'altar, retaules, púlpits, cadirats de cor i escultura funerària (**triomf** de la **individualitat**).

Temàtica variada: temes bíblics (Judici final, Crist crucificat no com a *Rei de Reis*, sinó com a *Fill de l'Home*), vegetals, Bestiaris/Dimoniologia (Bamberg/Naumburg), la Mare de Déu, no com a la *Sedes Christi* romànica, sinó amb a mare terrenal.

Característiques:

- **Materials:** pedra, fusta, ivori, alabastre, marbre.
- **Adaptació** al marc arquitectònic (a les arquivoltes, substitució de brancals per estàtues).
- **Estilització del cànon.**
- **Horror vacui.**
- Naturalisme/**realisme** i inici de **moviment, relació** i torsió de les figures.
- **Absència** de **perspectiva/paisatge**.
- Distribució coherent en **registres**.
- **Composició** d'escenes coherents.
- **Narrativitat**, funció **didàctica** ("*Bíblia dels il·letrats*", "*Discurs mut de la pedra historiada*")
- Reaparició de l'escultura **funerària: solemnitat**, significació social (retrat i triomf de la individualitat en afrontar la mort) i diversitat tipològica (jacentes, orants)

Varietat regional a partir de sis centres d'interès: França, Borgonya, Castella, Itàlia, Alemanya i Catalunya.

PINTURA: trets generals.

- **Pèrdua d'importància** de la **pintura mural**. Substitució per **retaules** i **vitralls** (excepte Itàlia).
- Tendència a la **humanització** pel que fa a les **expressions**, proporcions i gestualitat.
- **Narrativitat.**
- **Pèrdua** de la **simetria**.
- Inici de la **recerca espacial**.
- Tendència al **detallisme** i al **preciosisme**.
- **Tècnica:** sobre mur (Itàlia) s'utilitza la tècnica al **fresc**; sobre taula, tremp d'ou combinat amb el pa d'or per als fons daurats (infl. bizantina); el pintors **flamencs** innoven amb la pintura a l'**oli**.
- **Programes iconogràfics:** Temes **religiosos** (Vida i passió de Crist, escenes de la Mare de Déu i dels Sants). Incorporació de temes **profans** (donants, paisatges).
- **Il·luminacions:** Salteri de St. Lluís, Llibre d'hores de Jeanne d'Evreux (Poucelle), Bíblies moralitzadores (la de St. Lluís), Obres d'Alfons X el Savi, Llibre de les molt Riques Hores de Jean de Berry, Llibre d'Hores de la reina Maria de Navarra.
- **Periodització:**
 1. **Gòtic lineal o Francogòtic (s. XII-XIII):** predomini dels models francesos
 2. **Italogòtic (s. XIII-Trecento):** Itàlia busca la imitació de la natura (preludi del Renaixement)
 3. **Gòtic Internacional (s. XIV):** Elegant i preciosista, gust pel luxe.
 4. **Gòtic Flamenc.** (Els primitius flamencs): innovacions tècniques i temàtiques.

EVOLUCIÓ FORMAL

5. **Gòtic lineal o Francogòtic (s. XII-XIII):** Els vitralls desplacen la pintura mural (Chartres, Notre Dame i la Ste. Chapelle). Il·luminacions de J. Pucelle i St. Lluís.
6. **Italogòtic (s. XIII-Trecento):** Influència bizantina com a punt de partença (Daurat). Evolució cap a un estil preocupat per:

- la imitació de la natura (preludi del Renaixement)
- l'estudi anatòmic de les figures
- la representació dels estats d'ànim mitjançant la gestualització
- la incidència de la llum
- el verisme

A **Itàlia** destaquen dues **escoles** : a) l'Escola de **Siena** per la delicadesa i l'elegància brillarà gràcies a **Duccio** (Maestà), el germans **Lorenzetti** (Al·legoria del bon i mal govern) i **Simone Martini** (Anunciació) . b) L'Escola **florentina** des de l'estètica bizantina de **Cimabue** (Crist Crucificat), s'allunyarà progressivament dels paràmetres gòtics en l'obra de **Giotto** (Sta. Croce, capella Scrovegni), qui explorarà la recerca espacial, el volum la corporeïtat i la intervenció del paisatge.

A **Catalunya** les formes arcaïtzants del romànic vigents al frontal de Soriguera i als frescos del Palau Berenguer d'Aguilar, donen pas a la influència italiana en les obres de **Ferrer Bassa** (Capella de Sant Miquel*), **Ramon Destorrents** (Sta. Anna) i **Pere Serra** (retaule de l'Esperit Sant*)

7. **Gòtic Internacional (s. XIV):** Elegant, preciosista, gust pel luxe, per les línies sinuoses, per l'art cortesà, la intensitat dels colors, l'anècdota i els personatges secundaris. Difusió a França (Limbourg: Llibre de les molt riques hores de Jean de Berry), a Itàlia (Nicola Fiorentino), a València i **Catalunya** (Bernat **Martorell**: Retaule de Sant Jordi*.)

8. **Gòtic Flamenc.** (Els primitius flamencs): Flandes fou un centre cultural de primer ordre, on la burgesia esdevingué clientela. **Característiques.:**

- **Innovacions tècniques** (oli) i varietat **cromàtica**.
- Pintura **sobre fusta** poca pintura mural.
- **Minuciositat, detallisme**.
- Recerca de l'**espai i naturalisme**.
- **Simbolisme** dels objectes i dels colors.

Principals **representants**: **Hubert** (Anyell Místic), **Jan Van Eyck** (Anyell Místic, Matrimoni Arnolfini*, Verge del Cancellier Rolin), **Roger Van der Weiden** (línies compositives i expressivitat al Davallament) i **Hieronymus Van Aeken, el Bosc**, (Jardí de les Delícies*, Carro de Fenc). A **Catalunya** (**Lluís Dalmau**: Mare de Déu dels Consellers*, sense continuïtat, i **Jaume Huguet**: Sant Jordi i la Princesa, Bartolomé **Bermejo**: St. Jeroni)

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

La recuperació de la pintura profana, i la sensibilitat terrenal en la plàstica i de l'arquitectura monumental al cor de les ciutats modernes europees.

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999. (pp.123-139)

U.D. 10: Renaixement

Marc geogràfic: El Renaixement neix a Itàlia. En aquest moment Itàlia estava dividida en **principats**, sense una unitat política.

Marc Cronològic: Es divideix artísticament en: **Quattrocento** (s.XV, creació de models canònics), **Cinquecento** (primer terç del segle XVI, artista és un geni creador que innova), **Escola Veneciana** (al voltant del 1550, a Venècia, preciosisme i luxe) i **Manierisme** (segon terç del segle XVI impuls del **Barroc**).

Els condicionants històrics: La **burguesia** italiana enriquida amb el **comerç** i amb la banca s'alia amb la **noblesa** medieval i amb l'**Església** per promocionar les arts plàstiques. El descobriment d'**Amèrica** proporcionarà el metall preciós perquè els mecenes subvencionin les obres dels artistes. Renaixement de les **ciutats**. Nous **invents** com la **brúixola** i la **impremta** permeten difondre la cultura al món. Esclat de la cultura i de les **Universitats**.

L'Humanisme. Guerres de religió: Reforma-Contrareforma, saqueig de Roma.

TRETS GENERALS: “És el quilòmetre zero de la nostra estètica”

- Recuperació de la **cultura clàssica** després de la **barbàrie medieval**, de la **mimesi** de la natura, la **mitologia**, dels **ordres** clàssics, dels edificis clàssics com la **basílica**, de l'**antropocentrisme** (*homo mensura*), del **cànon** i també fi de l'hieratisme medieval, els artistes deixen de ser anònims i esdevenen genis en vida (*Il divino Michelangelo!*)
- Descobriments i estudi de la **perspectiva** així com de la recerca de l'espai.
- Inspiració clàssica, però...**repensada** i innovada!

ARQUITECTURA DEL QUATTROCENTO: característiques

- **Classicisme. Teorització.** Recuperació **reinterpretació** i innovació.
- Utilització dels elements formals clàssics (5 **ordres**: dòric, jònic, corinti, toscà i compost) i racionalització de l'espai (**perspectiva**).
- **Simetria, harmonia, equilibri, proporció, perfecció tècnica, cristianització.**
- Importància de formes geomètriques: **cercle, quadrat, rectangle, esfera i cub.**
- **Recuperació de columnes, pilastres, cornises i capitells** clàssics.
- Obra: *Basilica de San Lorenzo** de **Brunelleschi**

ARQUITECTURA DEL CINQUECENTO: característiques.

- A més de les característiques anteriors, el **Cinquecento** intentarà crear **models únics**, canònics i normatius. Els artistes consideraran que l'obra s'aproparà a la bellesa ideal com més s'apropi a les **normes** clàssiques.
- **L'artista** subordina el **geni creador** a la norma teòrica. Miquel Àngel trencarà aquesta posició.
- El Cinquecento **eliminarà** els **elements superflus** de l'arquitectura i experimentarà amb combinacions d'elements nous.
- Adapta l'arquitectura als nous temps però **inspirant-se** directament en els vestigis del passat: el *Colosseu* i el *Teatre Marcello*.
- Obra: *Tempietto di San Pietro in Montorio** de **Bramante**.

ARQUITECTURA DEL MANIERISME: trets generals

- Rep el nom de la *manera* de treballar dels artistes a **imitació** de Leonardo, Rafael i Miquel Àngel.
- Però més que imitar, **innova**, busca la **varietat** i la diversitat.
- **No** pretén imitar la realitat (**mimesi**), sinó que se **n'allunya** per mostrar la seva autonomia.
- Davant la rigidesa de normes del Cinquecento, el Manierisme se n'allunya i atorga més llibertat per al **geni creador**.
- Influïts per Miquel Àngel, el **Manierisme** s'apropa a una arquitectura **més individual i ornamental** (anunciant el **Barroc!**) però sense oblidar-se del passat grecoromà.
- Obra: la *Villa Capra o La Rotonda** a Vicenza, d'Andrea **Palladi**.

ESCULTURA :Trets principals.

- Els vestigis clàssics foren la **font d'execució**.
- **Naturalisme, mimesi**/imitatio de la natura.
- **Trencament del Kunstwollen** medieval, **realisme**.
- **autonomia** respecte al marc **arquitectònic**.
- Recuperació de la **bellesa ideal** platònica, de la **simetria**, de l'**equilibri**, de l'**harmonia**, del **cànon**, del **contraposto**, de la **figura humana** (**nu**, anatomia) com a centre (**antropocentrisme**), lluny de les prohibicions medievals.
- La **bellesa femenina**, sensual i provocadora deixa de ser un tabú.
- Recerca de la **perspectiva**, dels diferents punts de vista, de la **composició** i la **profunditat**, que fa que *l'escultura dialogui amb el seu entorn i amb l'espectador*.
- Recuperació de **temes** clàssics: la **mitologia**, la **natura**, l'**amor**...però manteniment dels temes **religiosos**.
- **Materials: marbre** (sense policromar), **bronze**, **alabastre** (com al gòtic) i la **terracotta** esmaltada.
- **Obres: *David**** de Donatello, *la Pietà** de Miquel Àngel.

PINTURA DEL RENAIXEMENT : característiques generals.

- La manca de restes de pintura clàssica és substituïda per les descripcions **literàries** d'obres clàssiques.
- Recerca de la **perspectiva lineal** (representació de les **tres dimensions**: llargada, amplada, alçada), recerca del **volum** dels cossos, **composicions coherents**, creïbles, representació del **paisatge**.
- **Incidència** de la **llum** i les **ombres**, la pintura deixa de ser plana.
- **Trencament del Kunstwollen** medieval, **realisme**.
- Recuperació de la **bellesa ideal** platònica, de la **simetria**, de l'**equilibri**, de l'**harmonia**, del **cànon**, del **contraposto**, de la **figura humana** (**nu**, anatomia) com a centre (**antropocentrisme**), lluny de les prohibicions medievals.
- La **bellesa femenina**, sensual i provocadora deixa de ser un tabú.
- **Tècnica**: a més de la tradicional pintura al **fresc**, se substitueix la *paret* o la *fusta* (*trempe d'ou* medieval) pel **llenç** amb la tècnica de la **pintura a l'oli** que es mantindrà fins al s. XX.
- Recuperació de **temes** clàssics: la **mitologia**, la **natura**, el **paisatge**, el **retrat**, l'**amor**...però manteniment dels temes **religiosos**.

QUATTROCENTO: Dues tendències

1. **Recerca de l'espai**, la **perspectiva** –escorç- i el **volum** de les figures (Mantegna, Paolo Ucello, Masaccio o Piero della Francesca).
2. Importància del **dibuix**, de la **línia** ben definida i del **detallisme** (Filippo Lippi, Botticelli, *El Naixement de Venus**).

CINQUECENTO

1. **Claredat, simplificació** de les **composicions** (*L'escola d'Atenes** de Rafael Sanzio).
2. **Idealisme** en el tractament de les **figures** (*Capella Sixtina*, de Miquel Àngel).
3. Manteniment de l'**escorç**.
4. Importància creixent de la incidència de la **llum** (*sfumatto*, de Leonardo)

ESCOLA VENECIANA

1. **Sensualitat** en el tractament de la **figura femenina** i de la **mitologia**. (*Dànai**, de Ticià)
2. Gust pel **luxe**, per la **riquesa** de **detalls**, per les **escenes secundàries**.
3. Importància de la **llum** i del **color** per sobre del **dibuix** (a **diferència** de la pintura del període anterior, *L'enterrament dl comte d'Orgaz**, El Greco).

U.D. 11: Barroc

Marc geogràfic: Neix a Itàlia i s'escampa per l'Europa catòlica i absolutista i Amèrica Llatina.

Marc Cronològic: Proto-barroc (s. XVI): Manierisme; **Barroc ple (s. XVII):** Es difon per tant per l'Europa catòlica com per la protestant. Adaptacions; **Tardo-barroc (1700-1715):** Zenit del Barroc, que obrirà pas al rococó.

Els condicionants històrics: Eina de poder de la **Contrareforma** catòlica i de l'**Absolutisme** monàrquic. **Conflictes religiosos** i **crisi** econòmica generalitzada. **Canvis radicals:** **parlamentarisme**, avenços científics (**Newton, Galileu**), **racionalisme filosòfic**, **capitalisme comercial**.

TRETS GENERALS:

- El terme artístic **Barroc** s'utilitza per designar l'art del segle XVII i primeres dècades del segle XVIII, amb una significat pejoratiu en relació al bon gust del classicisme. **Wölfflin** revaloritzà l'estil mentre que **Focillon** considerà el Barroc com una fase final i degenerada del Renaixement.
- Més que **oposat** al **classicisme** (utilitza els ordres clàssics, la *mimesi* de la natura), el **reinterpreta** imposant-se a les normes, valorant la creativitat: el *Barroc és un llenguatge que utilitza bona part del lèxic clàssic, però amb una sintaxi diferent.*
- **Moviment** espectacular, **crític** i **contradictori**: antinòmies catolicisme/protestantisme; naturalisme/classicisme, temàtica religiosa/ profana, art cortesà-eclesiàstic/intim-familiar.
- Recerca del **moviment real** (ondulació de parets) i **imaginari** (personatges en posicions violentes).
- Intent de **suggerir l'infinit**.
- Importància de la **llum** i de l'efecte lumínics.
- Tendència a **barrejar disciplines artístiques**.
- **Fastuositat escenogràfica**.

ARQUITECTURA I URBANISME: característiques

- **Tipologia d'edificis:** església i palau.
- Concepció **unitària** de l'edifici, **com** si fos una **escultura**.
- Utilització de **plantes el·líptiques** o **ovals** i l'**ondulació** de les parets, creant jocs lumínics.
- **Cúpula** com a culminació de la gradació exterior i com a centre lumínic.
- La façana està en **consonància** amb la totalitat del conjunt. Utilització de **dos campanars**.
- **Elements constructius nous:** **volutes**, **escuts**, **cartelles**, **ales**, **miralls**, columnes (**salomòniques**, anellades, balustrades, estípit).
- **Urbanisme:** Intents d'ordenació general de la ciutat (com Roma, connectant les Basíliques amb avingudes i places); l'urbanisme puntual es limita a un espai individualitzat (Piazza Navona), tot fusionant l'arquitectura, l'escultura i l'aigua (fonts).

EVOLUCIÓ DE L'ARQUITECTURA BARROCA

- L'Arquitectura barroca **italiana** s'influencia del Manierisme de **Palladi** i **Vignola** (*Església del Gesù*). **Maderno** és el primer arquitecte plenament barroc (finalitzà la Basílica de St. Pere del Vaticà). **Bernini** fou l'arquitecte dels grans papas i representa la forma més solemne i mesurada de l'arquitectura barroca (*Baldaqú de St. Pere*, *Plaça de St. Pere**, *Sant' Andrea al Quirinale*). **Borromini** es dedicà exclusivament a l'Arquitectura amb obres de gran teatralitat (*Sant Ivo alla Sapienza*, *San Carlo alle Quattro Fontane**, *Santa Agnese*). **Longhena** (*Sta. Maria della Salute*), **Guarini** (*Capella del Sant Sudari*).

- **França** pren un paper preponderant al segle XVII gràcies a Richelieu i ho expressarà amb el Palau de Versalles*, construït per **Le Vau i Hardouin-Mansart**, i que substituirà l'artifiositat italiana, que consideraven exagerada, per una severitat, proporció i senzillesa continguda. **Le Nôtre** completarà el conjunt amb uns jardins que crearan escola.
- A **Anglaterra** l'introduïdor de l'obra de Palladi serà **Iñigo Jones**; el seu continuador serà **Christopher Wren** (*Catedral de Saint Paul*).
- **Europa central** (Praga, Salzburg o Viena) rebrà tard la influència barroca però crearà *perles* urbanístiques de gran exuberància.
- A **Espanya**, a la primera meitat del s. XVII persistiran els **models herrerians**, mentre que a la segona meitat de segle la influència de **Xoriguera** obrirà un període més ornamental:
 - a) Models **herrerians**: **J. Gómez de Mora**. Estil sobri i geomètric (Convent de *l'Encarnació* a Madrid, *Panteó Reial* de El Escorial, *Plaza Mayor* de Madrid), **F. Casas Novoa** incorpora la **façana retaule** en obres com la façana de l'**Obradoiro** de la *Catedral de Santiago*. **Alonso Cano** projectarà la façana de la *catedral* de Granada.
 - b) El model **xorigueresc** predominarà a Castella, a la segona meitat del segle XVII. (*Plaza Mayor* de Salamanca).
 - c) El model **classicista francès** en l'arquitectura **palatina** estarà representat per **Juvarra i Sachetti** en obres com el *Palacio Real* de Madrid i el *palau* de la Granja.
- A **Catalunya** les crisis seculares que arrossegava el principat l'impedí bastir grans obres i va haver de completar les catedrals gòtiques sota format barroc (St. *Feliu*, a Girona, Ampliacions de l'Església del Monestir de Poblet, *Capella de la Cinta*, a Tortosa). Obres pròpiament barroques al Principat: *Església de Betlem* i l'*Església de Sant Felip Neri* (Barcelona). El corrent palatí-francès quedarà reflectit en obres com la *Ciudadella* de Barcelona, El *Castell* de *Sant Ferran* de Figueres i la *Universitat* de Cervera.

ESCULTURA: ubicació, temàtica i característiques.

Localització de l'escultura: Combinació de l'escultura integrada en el conjunt arquitectònic/en fonts/àtics d'edificis, amb l'escultura exempta, relleus, retaules i grups escultòrics.

Temàtica variada: temes **religiosos** (apoteosis de sants, martiris, èxtasis, al·legories de Fe...), escultura **funerària**, **retrats**, estàtues **equiestres** i temàtica **mitològica**.

Característiques formals:

- **Materials:** pedra, **fusta policromada**(tècnica de l'estofat), ivori, alabastre, marbre.
- **Combinació** de materials (Sepulcre del Papa Urbà VIII).
- **Perfecció tècnica i moviment** (dramatització i complicacions compositives)
- **Teatralitat, monumentalitat** i recarregament.
- Eina d'exaltació de la Fe catòlica i del poder polític i religiós.
- *L'Escultura crida més a l'emoció i al sentiment que no pas a la raó.*

L'ESCULTURA BARROCA A ITÀLIA, FRANÇA I ESPANYA.

- El representant indiscutible del barroc a **Itàlia** és sens dubte **Bernini**. La **perfecció tècnica** es fa evident en obres com el *David* i en el grup d'Apol·lo i Dafne*. La maduresa artística va lligada la *Basilica* de *Sant Pere* del Vaticà amb el *Baldaqú*, la *Càtedra* de *Sant Pere*, l'estàtua de *Sant Longinos* i el *Sepulcre* del *Papa Urbà VIII*. Contribuirà a embellir la ciutat de Roma amb les estàtues del *Pont* de Sant'Angelo, de la Plaça de Sant Pere i amb la *font* dels *Quatre Rius*. L'obra culminant de Bernini en tots els aspectes és *L'Èxtasi de Santa Teresa*. De la seva etapa francesa cal destacar el *Retrat* de *Lluís XIV*. Tal com va fer en el seu temps Miquel Àngel, la perfecció tècnica de Bernini eclipsà la resta d'escultors italians de l'època: Alessandro **Algardi**, Francesco **Duquesnoy**, o els germans **Vanvitelli**.

- L'escultura barroca a **França** té un caire essencialment cortesà: predomini de la mitologia i el relleu decoratiu per sobre de la religiositat. Destaquen François **Grardon** (*Sepulcre de Richelieu*), Antoine **Coysevox** (*Sepulcre del Cardenal Mazzarino*) i Pierre **Pouget** (*Miló de Crotona*).
- L'escultura barroca a **Espanya** té dues modalitats *asimètriques*: L'escultura de caire **cortesà**, impulsada per la monarquia per promocionar la capitalitat de la villa de Madrid, amb materials preciosos com el marbre o el bronze i encarregada a artistes italians (**Gian Bologna**, *Estàtua eqüestre de Felip III*, i **Piero Tacca**, *Estàtua de Felip IV*); i la **imatgeria religiosa** realitzada en fusta policromada amb la tècnica de l'**estofat**. La preferència per la fusta per als retaules, imatges d'altar i els *passos de processó* es deu al **cost reduït**, a la **facilitat** per tallar-hi detalls i la **lleugeresa** en el transport, combinat amb la incorporació de **vestits, vegetació, paraments de taula** per subratllar el **verisme** i la **popularitat**. A aquest suport material contribuiran a nodrir el fervor religiós els sermons, la música (*dramatisme i naturalisme*). Al segle XVII, els centres principals foren **Castella** i **Andalusia**; al segle XVIII, **Múrcia**.
 - a) **Escola castellana**: El centre principal és la ciutat de Valladolid. La gran figura és **Gregori Fernández**. La seva producció artística abasta passos de processó, imatges aïllades i conjunts per a retaules. El seu art destaca per l'**extremat naturalisme** amb detalls patètics com ferides sagnants, ulls tristos i plorosos, ... arribant així a la sensibilitat popular (*Ecce Homo, Crist Mort, Davallament*).
 - b) **Escola andalusa**: Destaquen **Juan Martínez Montañés**, qui rebutja el patetisme castellà i prefereix la **serenitat i la severitat** clàssiques (*Immaculades, Crist de la clemència*); **Alonso Cano**, qui segueix el naturalisme del seu mestre, però contribuint-hi amb la delicades i l'estilització de les seves figures (*Immaculada del Faristol del cor de la Catedral de Granada*); **Pedro de Mena**, deixeble de l'anterior incorporarà el **realisme** en les seves obres (*Magdalena penitent**).
 - c) **Escola murciana**: Representada per **Salzillo**, qui realitzà grups escultòrics (gairebé mai figures aïllades), amb una sensibilitat propera al gust i la **religiositat popular**. Els seus **passos processionals** destaquen pel verisme incrementat amb vestimentes, plantes i *parament de taula* (*Sant Sopa* i *Oració a l'hort*).
- A **Catalunya** la imatgeria ha desaparegut arran de moments de violència al segle XX, com la Guerra Civil o la *Setmana Tràgica*.

PINTURA: trets generals.

- El s. XVII és el *Segle d'Or* de la pintura europea, pel domini tècnic, la varietat temàtica i estilística, la capacitat a reflectir la realitat al llenç i l'elevat nombre d'artistes de primer ordre.
- Predomini del **color** sobre la línia: **profunditat, perspectiva** i volum.
- La **llum** un element fonamental, matisant els colors, l'atmosfera, tot guiant la vista de l'espectador (**clarobscur**).
- **Moviment** i composicions complicades. Composicions asimètriques (atectòniques).
- **Realisme** sense idealització.
- **Perspectives il·lusionistes**.
- **Tècnica**: domini absolut de la pintura al fresc i a l'oli sobre llenç.
- **Temes**: Segons la clientela (Església, monarquia, noblesa, burgesia comerciant): **religiosos** (Contrareforma), **històrica, mitològics, retrats, pintura de gènere** (paisatges).
- **Centres fonamentals**: Itàlia, França, Països Baixos i Espanya.

LA PINTURA BARROCA EUROPEA: Itàlia, França, P. Baixos i Espanya

- La pintura barroca a **Itàlia** segueix quatre línies ben diferenciades: el **classicisme** continuador de les directrius renaixentistes, el **naturalisme** que trenca amb la idealització anterior i es preocupa pels efectes lumínics, el **paisatgisme** i per últim la **pintura decorativa**.
 - a) **El classicisme**: Representat pels pintors que aposten per la serenitat i l'idealisme de les figures del Renaixement. Els representants són la família **Carracci** (creadors de l'Acadèmia). Annibale Carracci n'és el més dotat. Obra cabdal: els *Frescos* de la galeria del *Palazzo Farnese* a Roma, inspirats per les Estances del Vaticà de Rafael i la capella Sixtina de Miquel Àngel. Del conjunt de la composició cal destacar el *Triomf de Bacus* i *Ariadna*. Seguidors dels Carracci: **Guido Reni** i el **Guercino**.
 - b) **El naturalisme**: Vida agitada i violenta. La seva producció pictòrica destaca per: la **recerca del naturalisme**, el **tenebrisme** (contrastos violents de llum i ombra) i les **composicions asimètriques**. Obres de gran format: *La vocació de sant Mateu*, *La Mort de la Mare de Déu**. Seguidors: **Artemisia Gentileschi**, *Judit i Holofernes** i Josep **Ribera** (l'**Spagnoletto**)
 - c) **El paisatgisme**: representat per **Guardi** i **Canaletto**.
 - d) **El Decorativisme** il·lusionista està representat per **Pietro da Cortona**, **Andrea Pozzo** i **G. Tiepolo** (s. XVIII).
- **França** seguirà igualment aquests corrents: **Poussin** i **Le Brun** seguiran els passos del **classicisme**, mentre que el **naturalisme** estarà representat per **Louis le Nain** i **Georges La Tour**. Claude **Le Lorraine** destacarà com a **paisatgista**.
- La pintura als **Països Baixos**, amb trets comuns fins al final de l'Edat Mitjana (*Primitius Flamencs*) es bifurca al s. XVI amb motiu dels conflictes religiosos: **Flandes** es mantindrà catòlica, aristocràtica i monàrquica, mentre que **Holanda** esdevindrà protestant, burgesa i democràtica. A **Flandes** predominaran els temes religiosos i mitològics per una clientela tradicional: monarquia, Església i noblesa; mentre que a **Holanda** s'imposaran els temes profans (*retrats grupals*, *natures mortes* i *paisatges* sempre de petites dimensions) deixant en una *segona etapa* la temàtica religiosa, com dictava la burgesia comerciant ascendent. *Aquesta bifurcació és un exemple de la influència dels factors socio-polític-religiosos en l'evolució artística.*
 - a) **La pintura flamenca**: **Rubens** assimilà l'**equilibri** compositiu de Rafael i Leonardo, la **grandiositat** de les figures humanes de Miquel Àngel, el **sentit del color** de Ticià i els **jocs de llum** de Caravaggio. Però sense ser eclèctic crea un **estil personal** ple de **vida**, de **moviment**, de **color** i de formes **exuberants**. La **pintura ràpida**, nerviosa, de grans pinzellades i de **gran intensitat narrativa** de les seves obres marcarà els seus coetanis i la pintura posterior. *Adoració dels Reis*, *Davallament de la Creu* (temàtica religiosa), *El rapte de les filles de Leucip*, *Les tres Gràcies** (temàtica religiosa, fascinació de Delacroix - "moviment nerviós dels cavalls"- i de Renoir - "alegria de viure"), *El Jardí de l'Amor* (escenes galants, encisarà Watteau i Goya), *Retrat eqüestre del Duc de Lerma* (retratisme, influirà Velàzquez).
 - b) **La pintura holandesa**: **Frans Hals** amb les seves pinzellades soltes és considerat un antecedent de l'Impressionisme (Van Gogh n'admirarà la riquesa de tonalitats del negre en obres com *El Banquet dels oficials de Sant Jordi*). **Rembrandt** és un dels grans **genis** de la **pintura universal**. Parteix del tenebrisme i evoluciona cap a una **pinzellada** molt **vigorosa i densa**, fins a prescindir del dibuix, per tal de reflectir millor la psicologia dels personatges. La seva obra es pot dividir en dos períodes: **fins al 1642**, en què és un pintor d'èxit (*La lliçó d'anatomia del doctor Tulp**, *Ronda de Nit*) i **a partir de 1642**, en què esdevé introspectiu i l'allunya del gust del públic (mort de *Sàskia*): Dramatisme en totes les seves obres siguin religioses (*El sopar d'Emaús*) o mitològiques (*Dànae*). Rembrandt Gravador. **Vermeer**. Pintura de gènere i paisatgista. En la seva paleta predominen els grocs i blaus matisats per la llum suau i elegant (*Vista de Delft*, *La*

- L'**Espanya** del Barroc és l'Espanya de la decadència política i econòmica, però també és el *Segle d'Or* espanyol pel que fa a les arts plàstiques i literàries. Com a **característiques** cal destacar: el **naturalisme**, la **claredat compositiva**, l'**absència** d'elements **sensuals**, el **tenebrisme** s'adapta a la perfecció a la finalitat religiosa espanyola. Destaquen tres focus:
 - a) **Escola valenciana: Francesc Ribalta** fou l'introduïdor del naturalisme de Caravaggio a la Península. (*Sant Sopar, Sant Bruno, Visió de Sant Francesc*). **Josep Ribera, (Lo Spagnoletto)** destaca pel seu **naturalisme**, **tenebrisme**, la tècnica **espessa** i per la riquesa **cromàtica** de les seves obres (*Martiri de Sant Felip, Apol·lo i Màrsies*).
 - b) **Escola andalusa: Zurbarán**, pintor de la vida **monàstica** i de les **natures mortes**. Gran mestratge en aquestes darreres (*Natura morta amb atuells*), però aplicació difícil de la perspectiva lineal en escenes complexes (*Sant Hug al refectori dels cartoixos*). Per contra, en les figures aïllades destaca la solemnes corporeïtat de les figures, com l'expressivitat dels rostres (*Crist a la Creu, Sant Ambrós*). **Murillo**, maltractat per la difusió abusiva d'imatges, destaca per la religiositat amable i sentimental de les seves composicions en què exalta la vida quotidiana, familiar, la pietat, la tendresa de nens i personatges femenines, allunyats dels màrtirs i herois cristians d'altres artistes. A Murillo, **domina el color, la forma i la llum** (*nens menjant raïm i meló**, la *Sagrada Família de l'ocellet*). **Valdés Leal** es el negatiu de Murillo. Només cal citar *In ictu oculi* i *Finis gloriae mundi*.
 - c) **L'escola Madrilenya**: Igual que Bernini en escultura, **Velázquez** eclipsarà la resta de pintors de l'escola en arribar a Madrid. **Periodització** de la seva producció artística:
 1. Etapa **sevillana** (*Vella fregint ous, l'aiguader de Sevilla*).
 2. Establiment a **Madrid** com a primer pintor reial (*Retrat de Felip IV, Góngora, Els Borratxos*).
 3. **Primer** viatge a **Itàlia** (*La Farga de Vulcà*).
 4. Retorn a **Madrid** (*Retrats del Príncep Baltasar Carlos, comte-duc d'Olivares, Felip IV, Duc de Lerma i Bufons cortesans; decoració del Saló de Regnes, la Rendició de Breda*).
 5. **Segon** viatge a **Itàlia** (*Retrat del Papa Inocenci X, Vil·la Mèdici, La Venus del mirall*).
 6. **Últim** període (*Les filadores i les Menines**).**Valoració: Escassa influència** sobre els seus **coetanis**, compensada amb la **projecció artística posterior: Goya** ("els meus mestres són Rembrandt, Velázquez i la natura"), **Courbet** (el realisme), **Delacroix, Impressionistes** (Vil·la Medicis), **Bacon** (Retrat d'Inocenci X), **Picasso** (reelaboració).
- **Catalunya: Escola d'Scala Dei. Antoni Viladomat.**

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Valoració de l'ús de l'art com a eina religiosa o política, i alhora tot el contrari: *Barroc com a gran teatre del món*.

VV AA: *Maestros Renacentistas y Barrocos del Museo Thyssen-Bornemisza*, Madrid, 1995. (pp. 15-100)

U.D. 12: Rococó

Marc geogràfic: Neix a França i en qualitat d'art àulic s'escampa per les corts europees.

Marc Cronològic: Segueix cronològicament el tardobarroc (**des de 1715**) i perdurà puntualment durant tot el segle.

Els condicionants històrics: Fre de les campanyes militars que col·lapsaren el segle anterior. Relaxació de la noblesa, ampul·lositat i frivolitat reflectida en el gust artístic. Recuperació demogràfica generalitzada. Il·lustració, tertúlies i recerques arqueològiques.

TRETS GENERALS:

- El terme artístic Rococó prové del francès *Rocaille* (ornamentació de les grutes dels jardins barrocs) i s'utilitza per designar l'art de la primera meitat del segle XVIII, amb una significat pejoratiu a causa del **recargolament**, l'**exageració**, el **mal gust** i la **paranoia decorativa**. Revalorització amb els germans Goncourt (1850).
- Art de l'**aristocràcia** i la **burgèsia** benestant. Al servei de la comoditat, el luxe i la festa.
- L'**artista** treballa per encàrrec (seriació). Neix el mercat de l'art.
- Paper de les dones aristocràtiques (Mme. Pompadour) com a organitzadores culturals (**tertúlies i salons**).
- Es un **art decoratiu** i **no** presenta un **trencament** substancial amb les formes barroques.

ARQUITECTURA: característiques

- **No** presenta **innovacions** estructurals.
- Principal **aportació**: distribució interna (comoditat).
- Edifici tipus: **hòtel**, casa aristocràtica urbana de dimensions reduïdes amb jardí.
- Disseny del **mobiliari** (com farà més tard el Modernisme).
- Exemples: conjunt urbanístic de **Nancy** (França), residència de l'elector de **Würzburg** de Baldassar Neumann, **Palau d'Orient, Aranjuez i la Granja** (Espanya).

ESCULTURA

- Prolongació del gust barroc en forma de Rococó gràcies al patrocini de Mme. Pompadour i Mme. Du Barry, qui encoratjaren l'obra d'**Étienne-Maurice Falconet**, autor del grup escultòric Pigmalión i Galatea i del retrat equestre de Pere el Gran de Rússia a Sant Petersburg.

PINTURA:trets generals.

- La pintura del Rococó reflecteix perfectament la *douceur de vivre* de les classes benestants del moment, així com la **comoditat**, el **luxe** i l'**aire festiu**.
- La pintura d'aquest moment ha estat menyspreada a la H. de l'Art per estar feta **amb ofici** però **sense geni**.
- Malgrat tot, per primer cop la **pintura no està al sevei de l'estat ni de la religió**, sinó **del gust del públic i de la creativitat del pintor**.
- Sense la solemnitat barroca, **formats petits**, temes **intranscendents** però **colorista** i **sensual** (allunyant-se de Poussin i apropant-se a Rubens).
- **Tècnica**: oli, el suport habitual fou el llenç (fins i tot amb la pintura mural, que es recobria amb tela); també s'utilitzà el pastel (sobretot als retrats).

PRINCIPALS REPRESENTANTS FRANCESOS

- A **França** el primer gran pintor del segle XVIII és **Jean-Antoine Watteau**. Admirador de Rubens, innovà la tècnica (**paleta brillant, pinzellada ràpida, pintura d'efectes tàctils**) i introductor dels temes com la **Commedia dell'arte** (*L'arlequí Gilles*), **escenes campestres i fêtes galantes**. Tots aquests efectes i la influència de Rubens es mostren en *L'embarcament a l'illa de Citera*.
- **François Boucher** és l'autor més representatiu de la *douceur de vivre* del moment. Com a pintor infatigable (“*j'ai peint plus de mil tableaux et plus de dix mille dessins!*”), destaca com a pintor de la bellesa femenina, exuberant, voluptuosa i fins i tot eròtica (*El bany de Diana, Luise Murphy*).
- **Jean-Honoré Fragonard** completa el triumvirat de pintors del rococó. Amb *El gronxador* (*Les heureux hazards de l'escarpolette*) esdevingué el pintor predilecte del moment. Tècnica fluïda i lluminosa.
- Ben diferent és el cas de Jean-Baptiste-Siméon **Chardin**. Més proper a Vermeer que no pas a la frivolitat, aposta per la vida moderada i intimista, amb la mestressa com a model, el treball quotidià i els ambients casolans i senzills (*Benedicite, la fregadora*).
- La pintura moralitzadora té el seu màxim exponent en **Jean-Baptiste Greuze**. Diderot el qualificà com a “*el pintor de la virtut i el salvador de la degradació moral*”

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Debat sobre la continuïtat en relació al Barroc, la llibertat d'acció de l'artista, el control polític, religiós i social sobre l'estètica i la temàtica. Disseny d'interiors (Modernisme). L'art al servei del públic. S'avança al seu temps?

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999.(pp.210-216)

DE LACLOS, Choderlos: *Les amitiés dangereuses*. Folio. Paris. 1990.(Novel·la)

U.D. 13: Neoclassicisme. Goya

Marc geogràfic: Neix a Itàlia, on l'ideal clàssic és omnipresent d'allà s'exportà a França i la resta d'Europa.

Marc Cronològic: Últim terç del segle XVIII i primeres dècades del s. XIX.

Els condicionants històrics i culturals: Il·lustració, tertúlies i troballes arqueològiques. Independència dels Estats Units. Proliferen els *Salons* i les *Acadèmies*. Naixement de les disciplines artístiques dedicades a l'Art: estètica, crítica la història de l'art.

TRETS GENERALS:

- El Neoclassicisme és l'estil artístic que s'identifica amb els ideals de la Il·lustració i de la revolució francesa i americana, expressats en les respectives Declaracions de Drets.
- Impacte causat pels descobriments arqueològics de **Winckelmann**. Excavacions de Pompeia i Herculà.
- El Neoclassicisme **prendrà** com a model les obres **gregues** i **romanes** i **rebutjarà** el decorativisme **rococó**.
- Compromís polític i idealista de l'**artista**: David, Cànova.
- Triomf de l'**Academicisme normatiu**, ideat per Leonardo i els Carracci durant el Cinquecento i el Barroc.

ARQUITECTURA: característiques i evolució.

- **Recuperació** de les solucions **estructurals grecoromanes** amb l'**afegit** de **cúpules** i **espais circulars** (herència Renaixentista i Barroca).
- **França** és el país on l'arquitectura neoclàssica es manifesta de forma més espèndida. Hi destaquen: **Jacques-Germain Soufflot** (Panteó/*Église de Sainte Geneviève*); **Pierre Vignon** (la *Madeleine*). A imitació de les construccions imperials romanes s'aixecaran arcs de triomf i columnes commemoratives (Arc de l'Étoile, Arc du Carroussel, Columna Vendôme).
- **Anglaterra** mantindrà la influència de Bramante i Palladi, present en l'obra de Wren, i que s'exportarà a les colònies americanes en forma de **neopalladianisme** (Capitoli de Washington, la Casa de Thomas Jefferson)
- **Alemanya** reflectirà el neoclassicisme a la Porta de Brandenburg, obra de **Langhans**, tot recordant els Propileus de l'Acropolis d'Atenes.
- El mateix aire donarà **Francesco Sabatini** a **Espanya** bastint la Puerta d'Alcalá i els Jardins del *Palacio de Oriente*. La sobrietat despulada del neoclassicisme es mostrarà igualment a l'Observatori astronòmic i al Museu del Prado.

ESCULTURA

- El nucli indiscutible de l'escultura neoclàssica és **Itàlia** i **Cànova** el seu indiscutible ambaixador. L'execució escultòrica de Cànova destaca per la **línia pura**, llunyana de les sinuositats barroques, la **claredat compositiva**, l'interès per la **figura humana** i la utilització de **materials nobles** (marbre i bronze). **Tècnica:** En les seves obres de marbre, després d'afinar-les amb pedra volcànica i llençava una lletada de calç i àcid que les feien lluir com si fossin pell real. **Temes:** mitologia, monuments funeraris i retrats. Malgrat les dures crítiques **Cànova no** és un **imitador** fred de les obres clàssiques ("*Fídies m'ha operat de cataractes*"), **ni** de Bernini. **Obres:** Eros i Psique*, *Paolina Bonaparte* com a *Venus Vixtrix*.
- A **Dinamarca** destacarà **Bertel Thorvaldsen** amb un classicisme fred, gairebé arqueològic en obres com les *Tres Gràcies* o *Jàson*.
- A **Catalunya**, Damià **Campteny** destacarà amb *Lucrecia Morta*.

PINTURA.

- Si l'escultura està exclusivitzada per Cànova, la pintura ho està per **Jacques-Louis David**. **David** destaca per l'**aplicació estricta dels principis de la perspectiva lineal**, situant els personatges en un **pla únic**, com en els relleus clàssics. El **dibuix** el preocupa **més** que el color. La seva **paleta** es redueix a **colors purs** per precisar els contorns. La **llum freda** contribueix a donar el **volum** i **solemnitat** als personatges i a l'ambient. **Prescindeix** de tota **decoració supèrflua** per no distreure el tema central. Preocupació pels **temes clàssics**, tot fent un paral·lelisme amb el seu present històric. **Obres:** El jurament dels Horacis*; La mort de Marat, *El Jurament del Jeu de Paume*, la *Coronació de l'Emperador*.
- D'entre els continuadors del neoclassicisme destaca Jean-Auguste Dominique **Ingres**. La seva producció neoclàssica fou menys afortunada que els seus **retrats** (*Baigneuse de Valpinçon*) o els seus ambients exòtics al Bany turc, que **l'apropen al romanticisme**.

GOYA

- **Vida i context històric:** la Guerra de la Independència, la restauració absolutista i exili
- **Tècnica pictòrica:**
 - a) **Predomini del color** sobre la **forma**, amb una paleta que evoluciona de la **claror** i la **llum** (cartons per a *tapissos*), fins a **enfosquir-se** al final de la seva vida amb les *Pintures Negres* (**absència de color: negre**).
 - b) L'aplicació de la **pasta** esdevé cada com **més ràpida**, amb pinzellades **soltes i gruixudes**. Esdevenint menys miniaturista i abundant les taques de color (impressionisme).
 - c) El **sentiment** dominarà la seva obra i **deformarà la realitat** (expressionisme)
 - d) Visió **crítica** de la realitat, combinada amb una **ironia mordaç i despietada**.
- **Evolució artística:**
 1. **primera etapa(fins al 1792):** fase de **formació** i d'**introducció** a la **cort**. (Cúpula de la Basílica del Pilar, Cartoixa d'Aula Dei). El punt de partença és la **formació neoclàssica** amb tendència a la **pinzellada solta** i **escàs** interès per la **línia**. Va haver de negligir aquesta tendència en el Crist crucificat per accedir a l'Acadèmia. Interès especial: *cartons per a tapissos*, on reflecteix l'ambient desenfadat de l'alta societat madrilenya (el majismo, proper al rococó). Destaquen. El *para-sol*, El *pelele...* relacionats amb ells *La pradera* de *San Isidro*.
 2. **Segona etapa (1793-1808):** Esdevé pintor de cambra reial i duu a terme una intensa tasca de **retratista de la família reial** i de la cort. (Família de Carles IV*). D'aquest moment són també les Majas, els frescos de *San Antonio* de la *Florida* i els *Capritxos*
 3. **Tercera etapa(1808-1820):** La guerra popular contra la invasió napoleònica marcà la seva ment i la seva obra.**Gravats:** els *desastres* de la *guerra* i els llenços: La càrrega dels *Mamelucs*, els *Afusellaments* de la *Moncloa* i el *Colós*. Amb la restauració borbònica realitzà obres religioses (la darrera comunió de *Sant Josep* de *Calassanç*) i els gravats sobre la *Tauromàquia*.
 4. **Quarta etapa(1820-1828):** sospitós, malalt i perseguit pel seu passat liberal, es refugiarà a la Quinta del Sordo. Allà pinta *Les pintures negres*, executant-les amb una gran **llibertat tècnica i cromàtica**. Amb temes al·lucinògens, propis d'un malson: Saturn devorant els seus fills, *Akelarre*, *Baralla a garrotades* (Fauvisme). Relacionades amb les pintures negres, els *Disbarats*, on s'endinsa en el món irracional dels somnis (Surrealisme).Els darrers anys, desterrat a França, pinta la *Lletera* de *Bordeus*, antecedent clar de l'Impressionisme.

VALORACIÓ DE L'OBRA DE GOYA

Qui millor sintetiza la transcendència de Goya a la Història de l'Art és **Lafuente Ferrari** quan diu que *amb la mort de Goya, mor el precursor de tots els camins de l'art europeu contemporani*.

Goya recull la tradició anterior (“*Els meus mestres són Velàzquez, Rembrandt i la natura*”, però també Dürer, Vermeer, el Neoclassicisme i el Rococó).

En el moment la seva obra no va ser apreciada fins al redescobriment dels romàntica francesos com **Delacroix**, qui dirà “*Tout Goya palpita autour de moi*”. Més tard tots és *ismes* dels segles XIX i XX tenen un punt de partea en Goya: **Impressionisme, Expressionisme, Surrealisme i Fauvisme**.

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Té sentit la visió del *pèndul atístic* d'Eugeni **D'Ors**? la llibertat d'acció de l'artista, el control polític, religiós i social sobre l'estètica i la temàtica. Disseny d'interiors (Modernisme).L'art al servei del públic. S'avança al seu temps?

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999. (pp.217-224)

U.D. 14: Romanticisme

Marc geogràfic: Neix a França(plàstica), Alemanya(Literatura-Goethe) i Anglaterra (Literatura-Byron) i s'escampa com *le mal du siècle*.

Marc Cronològic: Segueix cronològicament el Neoclassicisme (**des de 1815**), com a reacció i perdurà fins al **1848**, (data simbòlica)

Els condicionants històrics: Revolucions de 1820,1830 i 1848. Independència de Grècia i Bègica. Industrialització i proletariat. Revolucions dels transports. Salons, exposicions i crítiques d'art.

TRETS GENERALS:

- El terme artístic Romanticisme designa un estil artístic i una **actitud vital** que afecta les arts **plàstiques** i la **literatura**. Les arrels filosòfiques cal buscar-les en **Rousseau, Fichte** i en precursors com **David** (Temàtica) i **Goya** (tècnica).
- **Característiques:**
 - a) **diversitat** enfront la **uniformitat**: individualisme (nacionalisme).
 - b) **Aspiració** a la **llibertat** individual i nacional.
 - c) **Historicisme** (recerca de les arrels nacionals, medievalisme)
 - d) Exaltació de l'**exotisme**, l'**imaginari** i l'**irracional** (aventura, risc, lluita).

PINTURA:trets generals.

- Predomini del **color** sobre la **línia**.
- **Dramatisme** de les composicions (gestos violents, moviment).
- **Tècnica ràpida amb pinzellades soltes i pastoses.**
- **Temes d'actualitat, històrics** i el **paisatge** (reflex de l'estat d'ànim).
- L'exposició, el 1819, d' *El rai de la Medusa* de **Géricaux** es considera l'inici del romanticisme pictòric.
- **Antecedents:**Goya,Füssli, Blake, David i el grup dels natzarens.

PRINCIPALS REPRESENTANTS

- A **França**, Théodore **Géricaux** pinta un autèntic manifest romàntic amb *El rai de la Medusa*.
- Eugène **Delacroix** és la gran figura de la pintura romàntica. Rep influència de Géricaux, Rubens, els venecians, Velàzquez i, especialment, de Goya (*Tout Goya palpita autour de moi*). **Obres:** *La guerra d'independència de Grècia*, *La matança de Quios*, *la Mort de Sardanàpal* i *La llibertat guiant el poble**.
- A **Anglaterra**, el **paisatge** fou el gran descobriment del romanticisme. **Constable** escull paisatges inestable, canviant i els treballa amb una tècnica pastosa i espessa, essent un antecedent de l'Impressionisme. També ho serà **Turner**, qui perd els referents figuratius en els seus paisatges naturals (ruïnes) i urbans (Venècia).
- A **Alemanya**, **Friedrich** és potser el més il·lustratiu, alhora de mostrar els trets romàntics inserint un matís misteriós, malenconiós a les figures i aportant una energia inabastable i infinita a la natura (fenòmens meteorològics per reflectir els estats d'ànim): *Viatger davant un mar de boira*, *la Creu a la Muntanya* o el **Monjo vora el mar***. Algun crític l'ha comparat amb *Schubert*, que *considerava normal que la música, com la pintura, estigués mancada d'alegria*.

- La **pintura d'història**, important ja amb David, fou molt apreciat pels romàntics, que buscaven paral·lelismes entre els esdeveniments d'actualitat i les èpoques passades. Igualment buscaran en el passat medieval la justificació de les arrels nacionalistes coetànies. A **Espanya**, Eduardo **Rosales**: *Testament d'Isabel la Catòlica*, *La mort de Lucrecia*. A **Catalunya**, Claudi **Lorenzale** destacarà amb *La mort de Guifré el Pilós*.

ESCULTURA

- La dependència dels encàrrecs oficials determina una certa tendència arcaïtzant respecte de la pintura. Mentre la pintura descriu una corba ascendent des del romanticisme al realisme i a l'impressionisme, **l'escultura descriu una corba descendent** que des de Cànova porta un **academicisme reiteratiu**.
- **Principals representants**: François **Rude** (la *Marsellesa*), Jean-Baptiste **Carpeaux**, autor dels relleus de l'Òpera de París (la *dansa*).

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

El sentiment i la subjectivitat és implícita en totes les obres d'art, però el Romanticisme impregnà tot el segle amb l'emotivitat.

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999. (pp.236-237)

U.D. 15: Realisme

Marc geogràfic: Neix als centres industrials d'Europa: França, Alemanya i Anglaterra i s'escampa a la resta de països.

Marc Cronològic: Sorgeix a mitjans del s. XIX, entre **1840 i 1880**.

Els condicionants històrics: Revolucions de 1820, 1830 i 1848. Industrialització i proletariat. Moviment obrer: injustícies socials. Revolucions dels transports. Avenços tècnics: fotografia, premsa, transports...

TRETS GENERALS:

- El terme artístic Romanticisme designa un estil artístic i una **actitud vital** que afecta les arts **plàstiques** i la **literatura**. Les arrels filosòfiques cal buscar-les en **Rousseau, Fichte** i en precursors com **David** (Temàtica) i **Goya** (tècnica).
- **Característiques:**
 - a) Tant en **Literatura** (Zola, Balzac, Galdós) com en **pintura**, busca la realitat més **propera i quotidiana**.
 - b) **Rebutja** la retòrica romàntica i la idealització neoclàssica.
 - c) Prendran partit pel sector més **humil de la població**, i es comprometran política i socialment.
 - d) **Temàtica: ació** ael treball i els treballadors sense cap idealització (denúncia social), la ciutat, el paisatge, la mort.
 - e) **Pintura** com a **instantània fotogràfica**. Mentre alguns autors deformen la realitat, gairebé expressionista (Daumier), d'altres tenen una tècnica detallista, gairebé bruegheliana.
 - f) El realisme es bifurcarà pictòricament en els artistes partidaris d'un **realisme testimonial o de denúncia**, i els **paisatgistes**, que se centren en l'entorn.
 - g) **França** ens obsequiarà amb els millors representants pictòrics.

PRINCIPALS REPRESENTANTS

- El **realisme testimonial o de denúncia** francès està representat per:
 - a) Honoré **Daumier**. Contemporani de molts romàntics destacarà per la seva **activitat com a caricaturista i dibuixant**, a mig camí entre la crítica política i la crítica social. Com a pintor la pinzellada solta, l'abundància de pasta i els les figures gairebé esbossades recorden Goya. (la *bugadera*, el *vagó de tercera*).
 - b) Jean-François **Millet**. Relacionat amb el paisatgisme de l'**Escola de Barbizon**, els seus quadres reflecteixen la senzillesa, l'esforç i la fraternitat humanes del **món pagès** (recordant Vermeer i Chardin). Col·loca els camperols i camperoles a l'alçada dels herois de l'art acadèmic (*L'Àngelus* i *Les espigadores**).
 - c) Gustave **Courbet**, socialista convençut, fou l'**ànima del realisme pictòric**: pinta escenes quotidianes com un observador objectiu, sense organitzar els elements per a equilibrar la composició, **sense amagar la lletjor ni el desordre**. Malgrat tot els seus quadres no estan exempts de misteri i poesia, subratllats per una llum tamisada que no se sap ben bé d'on ve (*El taller del pintor*, *l'enterrament a Ornans*).
- El **paisatgisme** s'orientà a l'observació directa i objectiva de la realitat circumdant.
 - a) Camille **Corot** es dedicà a la pintura a l'**aire lliure** (tot i les burles dels seus coetanis que encara pintaven a l'aire lliure). El caracteritzà la **preocupació per la llum i per la disposició de les masses cromàtiques** (*La Catedral de Chartres*).

b) Els pintors de l'**Escola de Barbizon** són més clarament realistes (boscos, prats), motius banals però que són la base per **investigar els canvis lumínics, els efectes de llunyania i la influència del moment sobre el paisatge**. Théodore **Rousseau** n'és el representant més emblemàtic del grup.

- **A Espanya**, destacaran Rosales, Padilla i Antoni **Gisbert** (*L'afusellament de Torrijos*), com a representant de la vessant històrica del realisme.
- **A Catalunya**, Ramon Martí **Alsina** duu a terme un realisme emparentat amb el de **Courbet** (*L'antic mercat del Born, La migdiada*). L'**Escola d'Olot**, impulsada per Joaquim **Vayreda**, pren les directrius de l'**Escola de Barbizon** (*La sega, recança*). Marià **Fortuny** és un dels que va tenir més projecció internacional gràcies a la seva **pintura preciosista**, present en obres com La vicaria*.

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

La pretesa objectivitat del pintor realista esdevé subjectivitat absoluta des del moment que es posiciona social i políticament a favor o contra el seus temps.

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999. (pp.240-242)

U.D. 16: Arquitectura del s. XIX

Marc geogràfic: Europa occidental i central, Estats Units..

Marc Cronològic: s. XIX.

Els condicionants històrics: Influència de l'Academicisme neoclàssic, romanticisme, imperialisme, revolucions de 1820, 1830, 1848, Comuna de París, moviment obrer, plantejament utòpic de l'urbanisme, interès per l'ordenació urbana (Haussman, Cerdà) segona revolució industrial (nous materials, noves tècniques i energies), explosió demogràfica, nacionalisme i liberalisme.

CLASSIFICACIÓ GENERAL:

- A l'anomenat *carnaval d'estils arquitectònics del s. XIX*, poden identificar-se **tres tendències** :
 - a) Una tendència **historicista i eclèctica**, que comença amb el Neoclassicisme i continua amb els diferents *revivals* d'estils històrics i exòtics.
 - b) L'arquitectura del **ferro i dels nous materials** per resoldre els nous problemes constructius. **L'Escola de Chicago** consagra aquestes troballes i inicia el moviment modern en arquitectura.
 - c) El **Modernisme**, entre finals de segle i inicis del XX, revaloritza l'**estètica**, tot conjugant nous materials i artesanía/tècniques tradicionals.

L'ARQUITECTURA HISTORICISTA:

- **Antecedents immediats:** El segle XVIII ja buscà la inspiració en els models i formes de l'antiguitat clàssica grecoromana (**Neoclassicisme**). Napoleó va posar de moda **l'arquitectura egípcia**, els viatgers romàntics van difondre l'exotisme de **l'Espanya islàmica** i la colonització anglesa ens apropà **l'arquitectura de l'Índia**.
- El **Romanticisme** secundarà totes les experimentacions artístiques contràries a la rigidesa classicista: estils medievals, islàmics i orientals (anomenats eclèctics, en barrejar característiques diverses)
- **Eugène E. Viollet-le-Duc** és el principal teòric del l'historicisme, en la seva vessant Gòtica (s'interessà únicament pels aspectes constructius, no els decoratius).
- *Grosso modo*, els **edificis públics** europeus prendran una morfologia específica segons la seva funcionalitat: El **Parlament** prendrà una forma **neogòtica** a Anglaterra –Charles Barry–; l'**Òpera** de París esdevindrà **neobarroca** –Charles Garnier–; les places de braus espanyoles recuperaran l'estil **mudèjar**. L'exotisme/pintoresquisme es presenta a les Illes Britàniques sota formes afins a l'arquitectura **índia**, tot i que incorporant el ferro a les columnes–*Pavelló de Brighton* de John Nash.
- Com a **aportacions** fonamentals de l'arquitectura historicista cal remarcar:
 - a) El trencament amb l'academicisme neoclàssic.
 - b) L'interès per l'estudi de les estructures constructives gòtiques i la seva funcionalitat.
 - c) L'aplicació de nous materials (ferro)

L'ARQUITECTURA DEL FERRO I DELS NOUS MATERIALS.

- L'**explosió demogràfica** i la **industrialització** plantejà unes necessitats constructives noves: ferrocarril, ponts, fàbriques...en definitiva cal construir **molt, resistentment, ràpid i a preus moderats**: el ferro n'és la solució. Amb aquesta situació es crearà la falsa dicotomia dels **enginyers**, utilitaris i pràctics, i els **arquitectes**, com a *creadors de bellesa*. La superació d'aquesta falsa contradicció arribarà amb l'**Escola de Chicago** i el Modernisme.
- **Arquitectura del ferro**: Obres i autors: La *Biblioteca Nacional* de París (Henry **Labrouste**) n'és la primera mostra, però el gran triomf arribà amb les **Exposicions Universals**: *Crystal Palace* de Joseph **Paxton** i la *Tour Eiffel* de Gustave **Eiffel**.
- **L'escola de Chicago**: Aquesta ciutat és el bressol de l'arquitectura utilitària i racionalista que predominarà arreu del món al llarg del segle XX. L'incendi de Chicago en propicià la reconstrucció a marxes forçades i adaptant la ciutat a les noves necessitats. El ferro permetrà superposar **molts pisos** i reduir la construcció a un problema d'**estructures i revestiments**. La invenció dels **ascensors** afavorí l'aixecament dels **primers gratacels**. La fredor de les estructures fèrries no impedí la **inquietud estètica** dels arquitectes. *L'Auditori Chicago Building* d' **Adler i Sullivan** ("la forma segueix la funció") és un dels edificis més emblemàtics de l'escola. Aquest darrer arquitecte també és l'autor dels *Magatzems Carson*.

EL MODERNISME

- **Antecedents**: A mitjans del segle XIX apareix un corrent que critica la **deshumanització** de la indústria moderna i els seus mètodes de treball. Es proposaran uns nous valors humans per la feina ben feta (*Prerafaelites, Arts & Crafts* i **William Morris**). Aquest darrer propugna el retorn a mètodes artesanals i la fabricació de mobles seguint formes naturals. El resultat són uns objectes refinats que només estaran a l'abast de les minories acomodades.
- El **Modernisme** com a tal es produirà entre 1890 i 1910 sota epígrafs diferents: *Art Nouveau* a França, *Modernisme* a Catalunya, *Sezession* a Àustria, *Modern Style* a Anglaterra, *Jugendstil* a Alemanya i estil *Liberty* a Itàlia.
- **Trets essencials**:
 - a) El **modernisme** fou un moviment essencialment **esteticista i integrador** de les arts, **sense renunciar a la funcionalitat**.
 - b) **Supera** l'antítesi entre **arts majors i menors** (la ceràmica o el mobiliari tenen la mateixa importància que l'edifici, perquè en són part inseparable).
 - c) **Caire nacionalista**, al servei de la nova burgesia industrial i política.
 - d) Utilitza els **nous materials** fins a les darreres conseqüències, per la **utilitat** i per les possibilitats **expressives** (ductilitat del ferro, *coup de fouet!*)
 - e) Busca la inspiració en els processos i formes de la **naturallesa**.
 - f) Es concep l'edifici com a un **organisme viu**, coherent en totes les seves parts.
- **L'Art nouveau a Europa**
En els diversos corrents modernistes europeus podem distingir **dues grans tendències**: Un **Modernisme ondulant**, que cerca referències historicistes (gòtiques) i posa èmfasi en la plasticitat i l'emotivitat de les seves creacions (Bèlgica, França, Espanya), i un **Modernisme geomètric**, en què predominen la línia recta i la composició planimètrica i que enllaça amb el funcionalisme (Anglaterra i Àustria). Les grans figures del Modernisme ondulant a Europa foren **Hèctor Guimard** a França i el belga **Víctor Horta**, qui explota les possibilitats del ferro (*coup de fouet*, amb formes d'ones marines i de tiges vegetals) en construccions com la **Casa del Poble** o la *Casa Tassel**. El modernisme geomètric, el representa **Mackintosh**, amb un estil ortogonal de plans ben definits i mòduls de diferents mides (*Escola d'Arts* de Glasgow).

- **El modernisme a Catalunya**

El Modernisme català està lligat a la **Renaixença** i al poder econòmic de la burgesia nacionalista catalana. Al nostre país es presentarà com una síntesi entre modernitat tècnica i tradició constructiva (sobretot gòtica, volta catalana). Així el modernisme:

- a) Enllaça amb la tradició del gòtic nacional dels segles XIV i XV.
- b) Incorpora els avenços tècnics.
- c) Satisfà les aspiracions de modernitat de la burgesia.
- d) És un art refinat que permet a la burgesia fer ostensió de la seva riquesa i el seu bon gust.

- **Principals representants:**

- a) **Lluís Domènech i Montaner.** Considerat un antecessor del racionalisme, concep l'edifici com una totalitat interior/exterior, i la incorporació dels nous materials i tècniques. Obres més representatives: *Editorial Montaner i Simon, El castell dels tres dragons, El Palau de la Música Catalana**.
- b) **Josep Puig i Cadafalch** reinterpreta el gòtic amb un llenguatge personal com ho testimonia *La Casa Amatller*, al passeig de Gràcia de Barcelona.
- c) **Antoni Gaudí** és la figura indiscutible del modernisme català. Fill d'artesans, el seu llenguatge organicista i natural aconsegueix tots els objectius ideats per William Morris i l'Escola d'Arts i Oficis (arts menors integrades a les arts majors, disseny de mobiliari). Alhora combina passat (voltes de maó) i present tècnic (ferro). Incorporarà elements decoratius propis com el *trencadís*, el reciclatge i la *nova recreació* de símbols *vells* (creu gaudiniana). Exemples: *La casa Batlló, La Pedrera*, el Palau Güell, la Colònia Güell, el Parc Güell* i la *Sagrada Família*.

- **El Modernisme en pintura i escultura**

- a) **Santiago Rusiñol.** Síntesi pictòrica de l'**impressionisme** i altres corrents pictòrics, pintura a l'**aire lliure**, introducció de temes quotidians.
- b) **Ramon Casas** fou la figura més interessant des del punt de vista pictòric. El seu primer període és d'un **impressionisme tardà** i s'orientà cap al **realisme social** (*Garrot vil, La càrrega**). A partir de 1897, l'obra de **Toulouse-Lautrec** el convertirà en **autor de cartells** (*Anís el Mono, Codorniu*) i quadres que segueixen la línia sinuosa i elegant de la seva publicitat. *Ramon Casas i Pere Romeu en un tàndem*.
- c) **Miquel Blay** introduí les tècniques escultòriques de Rodin al Principat (Els primers freds) posteriorment s'apropà al **Simbolisme** (*Perseguint la il·lusió*) i al **Modernisme** (grup al·legòric de la música popular al *Palau de la Música Catalana**).
- d) **Josep Llimona** representarà el simbolisme de finals de segle amb un cert caire modernista (*Desconsol**).

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

Rellevància de l'Art Clàssic Romà. Rol de l'artista, de l'enginyeria romana i de la propaganda política.

JANSON, H. W: *Historia general del arte. I.El Mundo Antiguo*. Alianza Forma. Madrid. 1990.
(pp. 235-302)

U.D. 17: Impressionisme. Rodin

Marc geogràfic: Neix a França, l'escenari crucial és París, que esdevé la *capital dels artistes*.

Marc Cronològic: L'Impressionisme (1870-1880), Postimpressionisme (cap al 1884), Neoimpressionisme (1890-1906).

Els condicionants històrics: Revolucions de 1848, Segon Imperi (*Salon des refusés*), la comuna de París, la III República. Canvis urbanístics parisencs (**Hausmann**). Els Cafès substitueixen els Salons de tertúlies. Bohèmia, esquerra política, intel·lectualisme crític. Importància del **marxant d'art**. Crítica d'art (adversa preferible a la indiferència=oblit). La segona revolució industrial.

TRETS GENERALS:

- El terme Impressionisme aplicat al conjunt del moviment es deu al crític d'art Louis **Leroy**, després de veure *Impression soleil levant*, de **Monet** i és el fenomen **més important** de l'art europeu **des del Renaixement**, ja que qüestiona els seus **artificis visuals**.
- **Característiques:**
 - a) **L'art perceptiu** substitueix **l'art conceptual** (fins al moment es pintava la idea de natura, no la natura mateixa, que és mutable).
 - b) Intenten **captar** la realitat en el **moment concret**. Pinten a l'aire lliure (*Van Gogh et ses bougies*) amb una tècnica lleugera i ràpida.
 - c) **Primer** moviment artístic ligat a un grup de pintors amb **objectius comuns, oposats** al món artístic establert.
- **Condicionaments tècnics:** els pintors impressionistes no van ser aliens als avenços científics i tècnics de la segona revolució industrial:
 - a) **La teoria de colors de Chevreul** (colors primaris, complementaris, calents, freds, funcionament anatòmic i visual de l'ull humà).
 - b) **Preocupació pel temps** (rellotges) i pels canvis lumínics que comporta.
 - c) **Gust pel present històric:** marxisme, darwinisme.
 - d) **El moviment** (ferrocarril) de les imatges, subjectivitat d'impressions visuals.
 - e) **Avenços químics:** gamma extensa de colors industrial, suports tèxtil, tubs d'estany (per pintar a l'aire lliure sense barrejar, superposició de capes de color...)
 - f) La invenció de la **fotografia allibera** la **pintura** de la realitat. La **còpia deixa de ser objectiu de la pintura**.
- **Antecedents pictòrics i influències:** el trencament amb el Renaixement era latent des de feia dècades a la pintura europea (**Velàzquez, Rembrandt, Goya, Turner, Constable**). De fet, pelegrinaren als grans museus europeus a la recerca d'aquests precursors. Influïra igualment l' **art japonès** (postals, *La porte chinoise*, **Hokusai**). Malgrat el rebuig impressionista per l'art oficial admiraran **Delacroix** (per l'actitud alliberadora respecte del color), **Courbet** (pel realisme), l'**Escola de Barbizon** (per la pintura a l'aire lliure), **Corot** (per la llum).

PINTURA:trets estilístics.

- **Desinterès pel tema, interès pel paisatge.**
- Treball a l'**aire lliure**, rebuig del taller.
- **Desaparició del dibuix. Pinzellades soltes i taques de color.**
- Estudi del contrast **llum i ombra**, i de les relacions entre **colors complementaris**.
- **Repeticions** de temes per jugar amb les variables temporals, lumíniques i meteorològiques.

ELS PINTORS IMPRESSIONISTES

- **Manet**, precursor del moviment impressionista, però no formà part del plenament del grup. La seva fama s'inicià amb *Le déjeuner sur l'herbe**, i més tard amb *Olimpia* (influències evidents de Ticià, Hals, Velàzquez i Goya), amb la reinterpretació de temes clàssics. Escàndol social i admiració intel·lectual (Zola, Baudelaire). Rebuig no sols pel tema (sacrilegi artístic), sinó també per la tècnica pictòrica: **colors purs**, remarcant els contorns amb línies negres, **elimina el clarobscur**, resultant un **imatge plana, retallada, sense volum**. La contradicció entre la **fascinació** per la pintura dels **museus** i la **tècnica moderna** fan de **Monet** el **més revolucionari** dels pintors tradicionals i el **més tradicional** dels moderns.
- **Monet**. El seu interès se centra en el **paisatge** i en la **incidència** de la **llum** en diferents moments: Sèries amb una mateixa tema, però en diferents moments (La Catedral de Rouen, el pont de Westminster, L'estació de Saint-Lazare). Sempre pintava del natural, amb una **pintura ràpida, basada en petites pinzellades de colors purs, donant al quadre un aspecte d'esbossat**. La seva obra marina *Impression, soleil levant** donà nom al moviment (Louis Leroy). A partir de 1886 pinta als jardins de casa seva, a Giverny, la sèrie *Les ninfées* (properes a l'abstracció).
- **Renoir** aportà al moviment la **preocupació per la figura humana** i la **sensualitat del cos femení**. Els seus temes es relacionen amb els **plaers de la vida urbana**, festes, balls de la *Belle époque*. La **vitalitat** dels **cossos**, la varietat **cromàtica** i les **composicions complicades** recorden Ticià i Rubens (*Moulin de la Galette*). **Tècnica**: pinzellades soltes i efectes de llum suggestius.
- **Degas** fou més un **dandi**, que no pas un **contestatari**. S'interessà més pel **moviment** dels **cossos** i per la **llum** que no pas pels paisatges. Pintura menys colorista i **més intel·lectual** ("no pot haver-hi una nova manera de veure-hi sense una nova manera de pensar. **Colors àrids** i preocupació per l'**espai pictòric (trencament de l'espai cúbic del Renaixement, L'absenta)**). Els **temes** més habituals són plens de **moviment**: ballarines i curses de cavalls.
- Altres pintors impressionistes: **Mary Cassat, Berthe Morisot, Camille Pissarro i Alfred Sisley**.

EL NEOIMPRESSIONISME

- Possibilitat de donar un fonament **teòric i científic** al procés artístic: Chevreul, lleis òptiques de la visió. La llum dels impressionistes, sotmesa a la impressió visual ràpida i transitòria (Monet) assoleix ara un caire científic. El Neoimpressionisme obrirà el camí de les tendències **abstractes i científiques** del segle XX: Cubisme i Abstracció geomètrica; així com el debat sobre *el tractament de la realitat al quadre i el quadre com a realitat per si mateix*.
- **Georges Seurat**, admirador de Piero de la Francesca, Pourssin o Ingres, desenvolupa la tècnica del **puntillisme o divisionisme**: l'ull en fa la barreja de colors, no la paleta; les formes es redueixen a **formes geomètriques**. *Un diumenge d'estiu a l'illa de la Grande Jatte*, obra emblemàtica produeix la sensació d'un **art de laboratori, sense concessions al sentiment** ni a la **subjectivitat**.
- **Paul Signac** fou el teòric del neoimpressionisme (*El port de Marsella*).
- **Matisse** s'inicià en el neoimpressionisme però s'adscrigué més tard al Fauvisme.

ELS PINTORS POSTIMPRESSIONISTES

- Segons el crític i historiador **Jean Cassou**, *després de l'impressionisme es pot considerar que la pintura es bifurca per dues vies, per dos camins: un està marcat bàsicament per Cézanne (Cubisme, abstracció) i per la seva voluntat de construcció intel·lectual, per la seva voluntat de reordenar la naturalesa; l'altra via és la que parteix de Van Gogh, amb ell la pintura esdevindrà un mitjà per a expressar-se, no una imitació de la natura (Art conceptual, expressionisme).*
- **Cézanne** buscava l'essència de la **naturalesa**, no la seva aparença (*"l'artiste ne doit pas peindre ce qu'il voit, mais ce qu'il pense"*). Influït pel posimpressionisme i per Piero de la Francesca, reduirà les coses a **formes pures: cilindre, con i esfera**. Les **natures mortes** (*Pomes i taronges*) mostren aquesta línia: figures planes, formes simples, plans de colors (el color és l'element clau a l'hora de definir les formes, *es pinta al mateix temps que es dibuixa*, dirà). A els Jugador de cartes* aplica aquestes troballes al cos humà.
- **Toulouse-Lautrec**, aristòcrata i marginat social, bohemi i artista de la *Belle Époque*, admirà l'obra de **Degas** que ell traduï al món del Can-Can, els cafès, els artistes de circ i les prostitutes. A obres com *Moulin Rouge, Jeane Avril i la toilette* oscil·la entre l'**alegria superficial** però **colorista** i l'atmosfera **opressiva** dels cabarets, **llums esmorteïdes, colors plans i perspectives obliqües**. La seva activitat com a **artista gràfic** contribuï a **popularitzar i desacratitzar** l'art. (influència sobre R. Casas).
- L'obra de **Gauguin** és inseparable de la seva vida (...). Buscà les **fonts d'inspiració** en les cultures considerades **pimitives**: estampes japoneses, art egipci, l'Índia i els pobles indígenes americans; també els vitralls gòtics i l'art del Quattrocento. La seva **motivació**: necessitat expressiva i l'expressió de l'art com a representació del sentiment profund de l'home (pare del Simbolisme pictòric i de l'expressionisme). A les seves primeres obres de la Bretanya els **colors deixen de ser naturalistes** (*Crist groc, La visió després del sermó*). A **Tahití**, l'**exotisme** s'apodera de les seves obres: *Pits amb flors roges, Contes bàrbars, D'on venim, Què som? On anem?*.
- La vida de **Van Gogh** és més dramàtica i més difícil encara de separar de la seva obra. Vida. (...). El seu art **respon a la necessitat de comunicació** (referent de l'expressionisme). El **color** és el pal de paller de la seva **expressió**. La pinzellada llarga i sinuosa mostra el seu **esperit turmentat** que **projecta en els paisatges** (com a mirall de l'ànima): *Camp de blat i xiprer, Nit estel·lada, camp de blat amb corbs*. Aquest sentiment és encara més evident en els seus **retrats i autoretrats**. Sorprenent el **sentiment més explícit** s'evidencia en les seves **natures mortes: els gira-sols** i els quadres d'**interiors: el dormitori de la casa d'Arles**.
- A **Espanya**, el postimpressionisme està representat per **Sorolla**, preocupat per la incidència de la llum sobre els cosos: *Nens a la platja*.

ESCULTURA

- **Rodin**. És possible una escultura impressionista?? **Monumentalitat**, tant en les seves obres de bronze com en marbre. La **rugositat** s'adiu perfectament bé amb els **jocs lumínics** i la sensació d'**esbossat** de la pintura impressionista. Igual que Miquel Àngel en el seu temps, l'admiració per les seves obres provocà els dubtes sobre la seva autoria (*Edat de Bronze*). La **sensualitat** i l'**expressivitat** es fa present a totes les seves obres (*El crít, el Bes, Balzac, Els burgesos de Calais**). La seva gran obra, emperò, són *Les Portes de l'infern* (homenatge artístic a **Ghiberti i Miquel Àngel –el Pensador–** i a l'escultura grega clàssica: *les ombres*). Cal destacar el nou univers escultòric inaugurat i renovat per Rodin, tot i que segons **Argan canvia més la concepció del monument que la de l'escultura en si mateixa**. Com d'altres artistes Rodin enfosquí la figura d'escultors com **Camille Claude, Medardo Rosso o Aristides Maillol (Mediterranée)**. Rodin tindrà una forta influència en la formació d'escultors com **Miquel Blay (Els primers freds*)**

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

El trencament de les pautes del Renaixement era latent en molts artistes de principis del segle XIX, però fou amb l'impressionisme quan es plasmà sense amb coneixement de causa.

OCAMPO, E.: *El Impresionismo*, ed. Montesinos, Barcelona, 1982.

SIMMEL, G.: *Michel-Ange et Rodin*, Rivage Poche, París, 1996.

VV AA: *La pintura Contemporánea en el Museo Thyssen-Bornemisza*, Madrid, 1993.

(pp. 9-48)

U.D. 18: Primeres Avantguardes

Marc geogràfic: Europa Occidental: França, Alemanya i Itàlia.

Marc Cronològic: De 1905 a 1945.

Els condicionants històrics: La Primera Guerra Mundial senyala el canvi de segle. Revolució Russa, feixisme, nazisme, crac del 29, Segona Guerra Mundial, Franquisme. El triomf de la societat burgesa. Els avenços tecnològics revolucionen el *modus vivendi* d'Europa, canvi de sentit ideològic i filosòfic (**Freud, Nietzsche**),

TRETS GENERALS:

- Els **moviment d'avantguarda** seran el mirall de tots els canvis del nou segle des del punt de vista estètic, **filosòfic, artístic** i polític. A diferència d'èpoques anteriors s'agruparan per crear **Manifestos** que uneixin els seus plantejaments artístics. Ells seran l'essència de la **innovació** i la **modernitat**.
- El comú denominador de tots els "ismes" és que parteixen de les experiències del **Postimpressionisme**.

FAUVISME

- Segons el crític i historiador **Jean Cassou**, *després de l'impressionisme es pot considerar que la pintura es bifurca per dues vies, per dos camins: un està marcat bàsicament per Cézanne (Cubisme, abstracció) i per la seva voluntat de construcció intel·lectual, per la seva voluntat de reordenar la naturalesa; l'altra via és la que parteix de Van Gogh, amb ell la pintura esdevindrà un mitjà per a expressar-se, no una imitació de la natura (Art conceptual, expressionisme). Altres **antecedents:** Gustave Moreau (Simbolisme), **Gauguin** i els tapissos/catifes **perses**.*
- El **fauvisme** neix el 1905, a París, al Saló de Tardor. El crític d'art Louis **Vauxcelles**, en veure una obra classicista enmig de l'escàndol dels colors de les obres de **Matisse, Vlaminck, Derain** i **Dufy**, exclamà: *Donatello parmi les fauves!*
- **Característiques principals:**
 - a) **Autonomia del color** respecte de la forma.
 - b) Utilització de colors **primaris** i **complementaris**.
 - c) Desaparició del **clarobscur**, del negre, de la **perspectiva** tridimensional i del **modelat**.
 - d) **Pinzellades gruixudes** i **abundància de pasta**.
- **Principals representants:** **Matisse** (*Atelier rouge*, *Retrat de Mme. Matisse**), **Vlaminck, Derain** i **Dufy**. El Primer connectarà més amb Gauguin, mentre que els darrers se senten més propers a l'obra de Van Gogh.

L'EXPRESSIONISME. Antecedents

- A més d'un moviment és un estat d'ànim col·lectiu. Neix sobre la desil·lusió social pel fals *progrés sense límits*, apropant-se així cap a tendències **revolucionàries** o **nihilistes**. Per això, l'**obra d'art ha d'expressar sentiment i emoció**, en comptes de reflectir la realitat física dels objectes. A diferència de l'**impressionisme** que pretenia mostrar les sensacions i la **visió exterior** del món, l'**expressionisme** dóna prioritat a la **visió interna** de l'artista: angoixa, terror, misèria.
- **Antecedents:** Van **Gogh**, Edward **Munch** (*El crit**), **Ensor, Modigliani**

L'EXPRESSIONISME

- Oposició al règim militarista i **imperialista** del Kàiser Guillem II, oposició al **positivisme** imperant i propers al **nihilisme** de **Nietzsche**.
- **Evolució** de l'expressionisme es pot sintetitzar en quatre moments:
 - a) El grup **Die Brücke** (el **Pont**), creat a **Dresde** el **1905**, rebutjà l'art del seu temps, admirà **Van Gogh** i exaltà el treball **artesanal** (com el Modernisme). Dins dels seus **objectius** destaca el sentit **contestatari** de les seves obres: destrucció de les velles normes, recerca de l'espontaneïtat i les pulsions emotives. Principals **representants**: **Kirchner** i **Nolde**.
 - b) El **1911**, es crea a **Munic** **Der Blaue Reiter** (*El genet blau*) al voltant de **Wassili Kandinsky**, **Franz Marc** i **Paul Klee**, i d'un projecte comú: la confecció d'un calendari. **Menys agressius** i **més lírics** que els anteriors, la suavitat dels seus colors buscaran l'essència **espirituals** de la realitat, amb una orientació **refinada** i gairebé aristocràtica.
 - c) La **Nova Objectivitat** neix de les cendres de la Primera Guerra Mundial per **criticar** la **situació** social i política alemanya. Pretén **superar el divorci** entre **art** i **societat**, tot defensant els drets del proletariat urbà. Amb el **nazisme** les obres d'**Otto Dix**, **Georg Grosz** o **Ernst Barlach** foren requisades o **destruïdes**, i el grup, dissolt.
 - d) La fi de la Segona Gran Guerra va fer que **Oscar Kokoschka** intentés reconstruir el moviment, tot i que deixà de ser un grup unitari amb un projecte comú des d'aleshores.

EL CUBISME

- El Fauvisme i l'Expressionisme partien de la utilització lliure del color, però no posaren en dubte la **perspectiva** del **Renaixement**. Aquest **trencament** i proposat per Cézanne estarà reservat al **Cubisme**. **Antecedents**: Piero **della Francesca**, **Georges Seurat**, **Cézanne** l'obra d'**Henry Rousseau**, i també l'art considerat **primitiu**: **màscares africanes**, **escultura ibera**, i la **pintura romànica**.
- Els pintors cubistes consideraven que la pintura impressionista *era retina però no cervell*. Per això creia que el pintor no ha d'enregistrar les dades visuals, com un notari, sinó que ha d'organitzar-les en una síntesi que en destaquí les dades essencials. El gran teoritzador serà **Guillaume Apollinaire**: *la geometria és a les arts plàstiques allò que la gramàtica és a l'art d'escriure*.
- **Naixement i evolució**: L'any 1907, **Picasso** va pintar Les senyoretes del carrer d'Avinyó*, tot descomposant els cossos en plans o facetes, amb arestes vives, com si es veiessin simultàniament des de diferents punts de vista. . **Juan Gris** i **G. Braque** continuaren aquesta proposta artística, en veure **Louis Vauxcelles** una exposició d'aquest darrer escrigué: *Braque maltracta les formes, ho redueix tot a esquemes geomètrics, a cubs*. El moviment no fou monolític: La primera fase s'anomenà **Cubisme analític**. El trencament amb el Renaixement i amb la pintura és immediata, es renuncia a la pintura d'exterior, i la paleta s'enfosqueix: grisos, ocre, verdosos... (*autorretrat de 1907*, de **Picasso**, Paisatge de l'Estaque*, de **Braque**.) A partir de 1911, s'interessaran per la utilització del **collage**, cubisme **sintètic**.
- **Pablo Ruiz Picasso**. Vida. Obra : Etapa **blava**, **rosa**, **cubista**, **clàssica**, la simultaneïtat d'estils (*fou un eclèctica apassionat*, segons De Micheli), El Guernica*, l'estudi **d'obres dels grans mestres** a l'estil de Giorgione (*Menines*, *Massacre a Corea*).

• EL FUTURISME

- EL **1909** **Marinetti** publicà el **Manifest Futurista** inaugurant així un nou moviment provocador per a l'encara societat decimonònica. És el primer moviment que defineix una ideologia i aplega els seus membres amb uns objectius prèviament fixats. **Milà** en fou la capital. La seva divisa: **la negació total dels valors del passat: S'han de cremar els museus!** Amb l'únic objectiu de reivindicar el futur i les innovacions tècniques (catarsi humana). Malgrat aquest posicionament inicial, foren tremendament masclistes i conservadors. La seva adopció per part del feixisme farà que sigui menystingut artísticament. La seva principal preocupació artística serà la captació del moviment, del canvi, de la transformació, tot utilitzant principis cubistes (per això serà qualificat com a **cubisme dinàmic**).
- **Principals autors i obres:** Giacomo **Balla** (*Velocitat abstracta: ha passat un automòbil*) i Umberto **Boccioni** (*Formes úniques de continuïtat en l'espai*)

L'ABSTRACCIÓ

- S'entén per art abstracte aquell que prescindeix completament dels objectes i les formes que podem reconèixer. No és exclusiu de l'art del segle XX, sinó que està arrelat en tradicions artístiques com l'islàmica.
- La data de naixement de l'Abstracció moderna és l'any **1910**, quan Wasili **Kandinski** pintà la seva **Primera aquarel·la abstracta**, quadre compost amb taques de color amb les quals aconseguia efectes d'harmonia cromàtica capaços d'emocionar com ho fan les notes musicals. En la seva obra abstracta cal distingir **dues etapes**: en la **primera** relaciona els principis de la música i de la pintura, segons el contingut de la seva obra *Sobre l'espiritualitat en l'art*. En elles, el color és el protagonista absolut. Fins a 1914 realitzà dues sèries extenses de quadres que anomenà *composicions* i *Improvisacions*, on no prescindeix d'elements identificables (arc de sant Martí, canons). A la **segona etapa** artística contactà amb els artistes **suprematistes** i **constructivistes**, i més tard amb l'*Escola de la Bauhaus*. En aquest moment, el rigor geomètric s'apodera dels quadres (*Punt i línia sobre el pla*).
- L'**abstracció pictòrica russa** es concretà amb el **Suprematisme**, encapçalat per **Malevitch**. Les seves obres es caracteritzen per la simplicitat geomètrica i la utilització limitada del color (*Quadrat negre sobre fons blanc*).
- Holanda va ser el bressol de l'altre moviment que encarna l'abstracció geomètrica, el **Neoplasticisme**, creat per Pietr **Mondrian** i Theo **Van Doesburg**. La finestra al món del Neoplasticisme fou la revista *De Stijl*, on s'enuncien els principis bàsics del moviment: puresa plàstica, colors primaris i neutres: Composició en vermell, groc i blau*.

EL DADAISME

- Neix a Zuric el **1916**, on estaven exiliats molts artistes (*Cabaret Voltaire*), proclamat pel poeta romanès **Tristan Tzara**. El nom **Dada** no sembla tenir cap significat aparent, i designa més aviat una actitud de protesta i de rebuig a tot allò establert. Ells mateixos es definiren com a antiartistes. A diferència del Futurisme (crítica positiva), els dadaistes es consideraven nihilistes. Per a ells prima: la sorpresa, l'escàndol, la polèmica i la ironia per sobre dels valors plàstics. Principals representants: **Schwitters**, qui introdueix deixalles en els seus *collages*, anomenats *merzbuilders* (El Psiquiatre). Marcel **Duchamp** inventà la tècnica de descontextualitzar objectes per donar-los un nou significat i desacralitzar l'art (**ready-mades**): *La font*. Es planyirà en veure l'admiració que provocarà les seves obres. El **1922** es dissolgué el moviment.

EL SURREALISME

- El **1924 André Breton** va redactar **Manifest surrealista**, punt de partida d'un nou moviment artístic i literari lligat al Dadaisme en els seus orígens i amb qui coincidia en el fet de considerar més important l'acte creador que no pas el resultat de la creació mateixa. Els fonaments del nou moviment estan en la **psicoanàlisi de Freud**, la producció artística havien de sorgir del **dictat màgic** de l'inconscient. Dins la pintura surrealista, es distingeixen **dues vessants: L'automatisme i el surrealisme oníric**.
- a) **L'automatisme**. Els representants més destacats són André **Masson** i Joan **Miró**. El feia pintures abstractes de gran dinamisme, les anomenades **pintures de sorra** (on intervenia l'atzar en el procés creador). **Joan Miró** fou qualificat per **Breton** com "*el més surrealista de tots nosaltres*". Incorporà la seva creativitat i ingenuïtat al moviment, mitjançant un alfabet artístic propi, un univers de formes orgàniques i suggestives combinades amb línies i frases per emfasitzar els seus missatges artístic. *La masia, El carnaval d'Arlequí, les constel·lacions, els Blaus o Interior holandès**, són alguns exemples d'aquesta nova forma d'entendre l'art.
- b) **El Surrealisme oníric** està perfectament representat per Max **Ernst**, René **Magritte** i Salvador **Dalí**. El primer recerca noves tècniques d'expressió i de treball com el *frottage*, tot combinant-les amb imatges oníriques inquietants (obsessions com els ocells, mans en composicions estranyes...) com a la seva obra *Oedipus rex*. René **Magritte** manté una tècnica acurada i minuciosa en el dibuix, gairebé freda, però comparteix amb els anteriors la simbologia constant, tal com apareixen als somnis: cascavells, el sexe, els barrets, la *paraula*. **Dalí** serà una de les figures **senyera** del moviment per les seves excentricitats, per la seva autopromoció, el seu amor als diners i els títols tan llargs. Artísticament destacarà per la incorporació del **mètode paranoicocrític**, consistent en la combinació obsessiva d'elements durs (cloves, crostons, petxines) i tous (carn, esponges, formatges fosos). La influència dels grans **mestres** (Velázquez, Millet) i la seva **tècnica** acurada en l'execució tendeix a esdevenir una **fotografia instantània** dels somnis del seu creador: el gran masturbador*, *Somni causat pel vol d'una abella al voltant d'una magrana uns segons abans de despertar, La persistència de la memòria*.

LA FIGURACIÓ REALISTA

- Simultàniament al fenomen de les Avantguardes, l'art figuratiu continuà sent un poderós instrument de propaganda des del **realisme socialista** de l'URSS, a la **pintura metafísica** de Giorgio De **Chirico**, Carlo **Carrà** i Giorgio **Morandi**. A Mèxic, el **muralisme** anà lligat a la revolució zapatista. José Clemente **Orozco**, David **Alfaro Siqueiros**, Diego **Rivera** o Frida **Kahlo** representen aquest moviment llatinoamericà. Paral·lelament als Estats Units la figuració destacarà en obres com *Habitació d'hotel*, d'Edward **Hopper**.

EL NOUCENTISME

- Mentre Europa experimentava amb noves propostes avantguardistes, a Catalunya el panorama artístic de principis de segle apareix dominat pel **Noucentisme**, tot propugnant un retorn al classicisme, la mitificació de la tradició catalana i l'exaltació d'un suposat esperit mediterrani. Arístides **Maillol** (*Mediterrània*), Julio **González** (*La Montserrat*), Joaquim **Torres Garcia** (*Catalunya eterna*) i Joaquim **Sunyer** (*Paisatge amb tres nus**, *Pastoral*) s'inscrigueren en aquest estil promogut per **Eugeni d'Ors**.

L'ESCULTURA A LA PRIMERA MEITAT DEL SEGLE XX

- L'escultura va seguir un camí paral·lel a la resta d'arts visuals (cubisme, futurisme, suprematisme, noucentisme, surrealisme), però amb unes peculiaritats que condicionen la seva evolució: l'escultor és un *treballador solitari*, els materials són més *costosos*, limitien l'activitat creadora, la clientela és restringida a organismes privats o oficials i hi ha poc espai a les vivendes per allotjar-les. La gran aportació de l'escultura al segle XX és la incorporació del **buit**, en la massa (Pablo **Gargallo**, amb El gran profeta*, és un dels capdavanters d'aquesta conquesta). Umberto **Boccioni** traslladà els paràmetres del **Futurisme** a l'escultura: formes úniques de continuïtat en l'espai*. El **constructivisme rus** és la branca escultòrica del suprematisme reflectida en el projecte de *Monument a la III Internacional* de Wladimir **Tatlin**. Més o menys lligats al cubisme i als surrealisme des taquen **Brancusi** (El nounat), Julio **González** (La Montserrat*), Alberto **Giacometti** (Stabile-mobile*).

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

La primera meitat del segle XX serà conegut per la posterioritat com un *Segon Segle D'Or* de les arts plàstiques i literàries, pel que fa a riquesa, varietat i originalitat.

GIMÉNEZ-FRONTIN, J.L.: *El Surrealismo*, ed. Montesinos, Barcelona, 1991.

OCAMPO, E.: *El Impresionismo*, ed. Montesinos, Barcelona, 1982.

VV AA: *La pintura Contemporánea en el Museo Thyssen-Bornemisza*, Madrid, 1993.(pp.49-160)

U.D. 19: La plàstica a la segona meitat del segle XX

Marc geogràfic: Europa Occidental i Estats Units.

Marc Cronològic: A partir de 1945 .

Els condicionants històrics: La Segona Guerra Mundial senyala un canvi de *modus vivendi*, de filosofia de viure, uns nous condicionants: Guerra Freda, consumisme, Revolució Informàtica, Tercer Món, Racionalisme, *boom demogràfic*.

TRETS GENERALS:

- Les anomenades **segones avantguardes** són més **desestructurades** i menys definides com a grup, i amb freqüència prenen com a referència les avantguardes anteriors. Els **totalitarismes** europeus provocaren el trasllat de la capitalitat artística mundial de París a Nova York.
- **Mercantilització de l'art.**
- **Consum de masses.**

L'EXPRESSIONISME ABSTRACTE I LES TENDÈNCIES INFORMALISTES.

- Tots aquestes tendències tenen com a punt comú l'**abstracció**, l'alliberament de la supeditació a les formes preestablertes. Es renuncia a l'organització **compositiva** i a l'**elaboració racional**. Predominarà el **traç** i el **gest** de l'artista, per damunt de la forma.
- **Antecedents:** l'**abstracció lírica** de **Kandinsky**, l'obra d'alguns expressionistes i l'**automatisme** surrealista.

1. Amèrica: l'Expressionisme abstracte.

Serà el primer estil americà que assolirà importància universal. Els pioners foren Mark **Tobey**, Willem **De Kooning** i Jackson **Pollock**.

- a) Marc **Tobey** s'interessà pels sistemes de signes de la cal·ligrafia oriental i per la filosofia Zen, però buidant aquells de tot contingut lingüístic (són les anomenades *escriptures blanques*), com per exemple **Radiació ciutadana***.
- b) **De Kooning** expressa amb la seva obra l'angoixa de la pròpia condició humana amb unes pinzellades llargues i rabiüdes. Exemple: **Dona II**.
- c) Jackson **Pollock** és qui millor personifica l'*Action painting*. Influït pels muralistes mexicans, pel Cubisme i per les sèries pictòriques de Miró, **abandona** la referència **figurativa** i posa en marxa la **pintura d'acció**, abandona la pintura de **cavallet** i pinta quadres de **grans dimensions**. En el procés de creació involucra tot el cos, no només el moviment de la mà. Desenvolupa la tècnica del **dripping** o degoteig: **Composicions***.
- d) Marc **Rothko** i Barnett **Newman** orientaran la seva producció a experimentar amb el color.

2. Europa: l'Informalisme.

El final de la Segona **Guerra** Mundial i la filosofia **existencialista** de **Sartre** afavorí el **rebuig** de la **figuració** i la **tendència al gest automàtic** i a l'**atzar**. Els **Antecedents** cal buscar-los en **Miró** i en el cromatisme de Paul **Klee**. Principals representants: **Wols**, **Hartung**, Georges **Mathieu**, Jean **Dubuffet** i el grup **COBRA**.

3. Espanya: L'Abstracció de postguerra.

Contactes amb l'exterior a partir de revistes especialitzades. Constitució de diferents grups: **Grupo Pórtico**, **Escuela de Altamira** i **El Paso**: Manolo **Millares**, Antoni **Saura**. Aquest darrer proper a De Kooning i al Surrealisme es recrea en les seves obsessions de la postguerra franquista (*monstres*): capellans, crucifixions, el gos de Goya, **Brigitte Bardot**, personatges històrics.

4. Catalunya: Dau al Set.

Amb uns principis surrealistes, els membres de **Dau al Set a Catalunya** van evolucionar cap a l'abstracció, amb una tendència a l'experimentació amb materials diversos. **Tàpies** és l'artista amb més reconeixement del grup. En la seva trajectòria artística és fonamental l'amistat que el va unir amb **Joan Brossa** i la relació amb l'obra de Joan **Miró** i Paul **Klee**. A partir dels anys 50 abandona el surrealisme i inicia un camí d'abandonament de la figura i l'interès pels efectes plàstics de la matèria (**pintura matèrica**). El primer pas foren els collages (*Collage d'arròs i cordes*), i el seu estil madur es perpetuà amb els **murs**, grans superfícies construïdes amb una pasta densa formada per diferents materials i que apareixen **esgarrapades i esquerdades** (*Matèria en forma de peu*). La seva obra, emperò, no està exempta de càrrega ideològica i política (*L'esperit català, pintura romànica i barretina, Catalunya-llibertat*). Dirà: "Faig que en mi sigui un clam el silenci de tots".

L'Abstracció Geomètrica

- Com a resposta del caràcter caòtic de l'Expressionisme abstracte i les tendències informalistes, apareixen als anys 50 uns moviments que busquen l'harmonia i l'ordre en la geometria, en els contorns nítids i en els colors purs. **Antecedents: Neoplasticisme, el Constructivisme rus i el Racionalisme de la Bauhaus.** L'Exili dels artistes a Amèrica durant el règim nazi afavorí el naixement de l'*abstracció geomètrica*, també anomenada *abstracció postpictòrica, abstracció freda i hard edge*.
- L'**Abstracció freda** se separen de l'Expressionisme i busquen els efectes d'harmonia cromàtica que consideraven fonamentals, tot **prescindint** de tot allò que pugui fer referència a aspectes extrapictòrics com la **figura**, els **símbols**, la **narració** o l'**emoció**. Esdevé així una pintura pura, abstracta, no objectiva, atemporal, sense espai, sense referència a cap altra cosa, desinteressada i se centra en el que és estrictament pictòrica: el suport, com a superfície plana i el color. **Representants: Morris Louis, Kenneth Noland, Frank Stella i Lucio Fontana.**

L'Art Òptic

- A **Europa** el moviment paral·lel a la nova abstracció americana fou l'**Op Art** (*Optical Art o Art Òptic*), que centra la seva atenció en els efectes visuals que es poden obtenir amb la repetició d'elements visuals simples, gràcies a les qualitats de la percepció de l'ull humà. **Antecedents: Seurat i Signac. Representants: Eusebio Sempere, Bridget Riley i Víctor Vasarely.** Aquest darrer, obsessionat pel moviment, utilitza la repetició de formes geomètriques i gradacions de colors aconseguint aquesta idea de mobilitat i exigint la intervenció de l'espectador: Triond*.

L'Art Cinètic

- A diferència de l'anterior, que buscava la *sensació* de moviment, l'**Art Cinètic** busca el **moviment real**, aconseguit aleatòriament per l'efecte del vent (com als *mòbils* de **Calder**). **Representant: Alexander Calder, Àngel Ferrant, Yaacov Agam, Jules Le Parc i Pol Bury.**

El Minimal Art.

- "*Menys és més*", aquesta és la màxima del **Minimal Art** o Minimalisme. Robert **Morris** i Anthony **Caro** en són els representant més destacats. El Minimalisme limitat les seves formes a estructures primàries, que delimiten l'espai amb formes simples, exemptes de tot element decoratiu, i fetes amb materials industrials. Els seus artistes consideren que la feina essencial de l'artista consisteix a concebre l'obra i situar-la en un context determinat; la realització és un problema secundari, resolt per operaris.

TENDÈNCIES FIGURATIVES.

- Cap al **1960**, com a **reacció a l'Informalisme**, es manifesten diverses tendències que recuperen la figuració (tot i que no s'havia perdut completament en obres de **Picasso** o **Matisse**). El gust de la societat no especialitzada tornava a exigir un art comprensible i fàcil de digerir pel gran públic. Malgrat això, la figuració es desenvolupa amb significats diversos.

1. La nova figuració europea.

A **Europa**, els pintors recuperen la figura humana, però sense renunciar a alguns **recursos** de l'Informalisme, com les distorsions i el desordre en la composició. Un exemple és l'obra de Jean **Dubuffet** i de Francis **Bacon** (*Tres estudis de figures per a la base d'una crucifixió, Retrat de George Dyer en un mirall*).

2. El Pop Art

El **Pop** (de Popular) converteix en matèria artística les imatges que crea la *cultura de masses*. No sols pren les imatges de la **societat industrial**, sinó també els sistemes de **seriació** industrial a partir de la **serigrafia** per convertir les obres en *objectes de consum*. Formalment, busca la simplificació: **grans formats**, colors **bàsics**, **repetició** dels objectes i la incorporació d'objectes a les composicions. En el Pop es pot trobar la influència Dada, en el fet de prendre elements no artístics i donar-los un caràcter artístic, descontextualitzant-los i combinant-los. El *Dadaisme* era un moviment *antiart*, mentre que el pop busca una estètica, que té una preocupació estètica. Els principals representants són Richard **Hamilton**, Robert **Rauschenberg**, Andy **Warhol**, Roy **Lichtenstein**, Tom **Wesselmann** i Claes **Oldenburg**. **Warhol** és possiblement el més conegut en crear *The Factory* per produir en sèrie, prenent com a temes el **món de l'espectacle** (Elvis, M. Monroe), la **política** (Mao, El Che), els **conflictes socials** (cadira elèctrica) i els **objectes quotidians** (Coca-Cola, Sopa Campbells).

3. L'Hiperrealisme.

Es pot considerar vinculat al pop Art. Busca reproduir igualment **imatges** de la **vida quotidiana** amb una extraordinària **precisió**. Coincideix també amb l'anterior per l'elecció de temes **trivialis** i l'elecció d'**imatges** fàcils d'assimilar.

4. La pintura figurativa a l'Espanya del desenvolupisme.

En els últims temps del franquisme i l'obertura de fronteres, un grup d'artistes com Eduardo **Arroyo** i l'**Equipo Crónica** elaboren obres tant de la tradició pictòrica (*Les Menines*), com de la Publicitat (*Tío Pepe*), però introduint-hi elements de crítica a la situació política i de denúncia (*El estudiante Rafael Guijarro se tira por la ventana a la llegada de la policía* d'Eduardo **Arroyo**). D'altres artistes, menys coloristes practiquen una pintura anomenada de **realisme social**, per denunciar la injustícia i la repressió política (*El abrazo*, de Rafael **Canogar**). Totalment diferent és l'obra d'Antonio **López**, artista de treball lent i minucios (*Lavabo*). La seva obra no és estrictament fotogràfica, pel tractament de la llum i dels enquadres que proporcionen a la seva obra un aire d'espiritualitat i de **reflexió** sobre la **realitat diària**.

L'ART SENSE OBJECTE

- La crítica de Marcel **Duchamp** en relació a la mercantilització de l'art i la valoració del procés creador de l'artista per sobre de l'obra acabada (com també propuganava l'*Action Painting*) fou la font d'inspiració de tendències com l'**Happenig**, consistent a presentar situacions il·lògiques i a implicar-hi el públic. Trenca així els límits entre **l'art**, **l'artista**, el **públic** i la **vida**. Els mateixos objectius pretenien les **performances** artístiques. Un exemple d'aquestes és el *body art*, en què el cos de l'artista es converteix en suport de l'activitat artística mitjançant tatuatges i automutilacions (Rudolf **Schwarzkogler** va morir a causa de les lesions que es va autoinfringir). En totes aquestes manifestacions tenen una importància cabdal el suport audiovisual: la **fotografia**, el **cinema** i el **vídeo**.

L'ART CONCEPTUAL

- A partir dels anys 60, neix l'**art conceptual** com aquell que dóna **prioritat al concepte**, per **damunt del resultat**. **Antecedents:** *La font* de Marcel **Duchamp**, i l'*Action Paining*. Principal **representant:** Joseph **Kosuth** (*Una i tres cadires*).

L'ESCULTURA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX.

- La gran figura de l'escultura de la segona postguerra és el britànic Henry **Moore**. La seva obra parteix de l'admiració de l'escultura egípcia, dels pobles precolombins i de Miquel-Àngel. Cerca l'expressivitat de les formes arrodonides i de les qualitats dels materials emprats i dedica la seva activitat a la figura humana i al tema de la maternitat. Les seves **dones reclinades**, monumentals i expressives, malgrat l'absència de faccions, recull les experimentacions anteriors sobre el buit escultòric (Gargallo), tot integrant el món en l'escultura i l'escultura en el món.
- La generació anterior a la Segona Guerra Mundial segueix la seva producció artística en la postguerra: **Calder** (*Stabile-mobile**), **Picasso**, **Miró**, **Giacometti**.
- A partir dels anys 50, el camí de l'abstracció escultòrica segueix els passos dels moviments pictòrics. Així Martín Chirino i Jorge Oteiza experimenten amb l'informalisme. També Eduardo Chillida utilitza el ferro i el formigó per buscar l'equilibri de les forces de la natura i integrar el resultat en el paisatge: *La pinta del vent*, *Espera**, en un resultat monumental que sembla abraçar l'espai i contenir l'aire.
- El **Pop Art escultòric** està representat per Claes **Oldenburg**, amb obres urbanes de grans dimensions amb motius trivials i banals (*Mistos**).

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

La segona meitat del segle XX mostra la varietat, la globalització i la manca de *consens artístic*, diferència de les avantguardes històriques que es caracteritzaven la cohesió interna i d'objectius. És el reflex del mosaïcisme cultural de la societat.

VV AA: *La pintura Contemporánea en el Museo Thyssen-Bornemisza*, Madrid,
1993.

U.D. 20: L'Arquitectura del s. XX

Marc geogràfic: Indistint

Marc Cronològic: s. XX.

Els condicionants històrics: La Primera Guerra Mundial senyala el canvi de segle. Revolució Russa, feixisme, nazisme, crac del 29, Segona Guerra Mundial, Franquisme, consumisme, societat de masses, *boom demogràfic*, Tercer Món.

TRETS GENERALS I EVOLUCIÓ:

- Els principis de segle, se segueixen les grans línies durant la segona meitat del segle XIX, tot i que adaptant-les a l'**evolució social**, a la importància creixent de les **ciutats com a aglomeracions humanes**. Val a dir que hi ha hagut una **diversificació de la tipologia** d'edificis (indústries, centres comercials, centres esportius...). Això ha suposat la utilització de **materials industrials** en grans quantitats i a **preus assequibles**, a més de noves tècniques de construcció. L'**arquitecte** treballa en equip i deixa de ser el responsable absolut. La **globalització** i la **internacionalització** arriba als concursos per assignar obres als arquitectes.
- **Evolució** al llarg del segle XX:
 - a) **Fase inicial: Predomini** dels estils de finals del s. XIX.
 - b) **Període d'entreguerres:** Moviment modern (també anomenat Racionalisme, Funcionalisme i estil Internacional): arquitectura de formes simples i rectilínies. Funcionalitat i estètica. A partir dels anys 40 i 50, els mateixos artífexs del Funcionalisme buscaran solucions meys rígides (Le Corbusier, Wright)
 - c) **A partir dels anys setanta** apareixen **crítiques** al racionalisme i apareix l'**arquitectura postmoderna**.
 - d) Els **anys 90** propugnen un retorn a l'arquitectura ordenada i a l'abast de la població.

EL PERÍODE D'ENTREGUERRES:

- El **Funcionalisme** o **Racionalisme** és el moviment que més ha marcat l'activitat constructora del segle XX. **Precedent:** *L'Escola de Chicago*, encapçalada per **Sullivan** ("la forma segueix la funció). El Funcionalisme arquitectònic està relacionat amb les avantguardes artístiques (*Neoplasticisme*), però el gran impuls va venir de l'**Escola de la Bauhaus**.
 - a) El **1919**, es funda a **Weimar** l'**Escola de la Bauhaus** (*Casa de la construcció*) i **Walter Gropius** en fou el seu primer director. El **1925** es trasllada a **Dessau** fins que el **1933**, essent director aleshores **Mies van der Rohe**, els **nazis** la tancaren, en considerar-la *un niu de bolxevics*. La **Bauhaus** pretén superar el divorci entre el **treball artesanal** i la **producció industrial** (com el *Modernisme*). Dels seus tallers sortiren dissenys de mobles, llums, teixits..., que són la referència dels dissenyadors de tot el segle. La Bauhaus, emperò, va fer **aportacions** fonamentals en **dos aspectes**: el sistema **d'ensenyament** i el **disseny** del mateix **edifici-escola** a **Dessau**. **Ensenyament** (dedicació *monàstica*, purificació, treball manual, professorat format per artistes capdavanters: **Kandinski**, **Klee**, **Moholy-Nagy**). **Disseny de l'Edifici-escola de la Bauhaus***(Gropius). Anàlisi. L'últim director de la Bauhaus, abans de la seva dissolució i trasllat als Estats Units, **Mies van der Rohe**, va construir Barcelona el *Pavelló alemany** per a l'Exposició Universal.
 - b) A **Catalunya**, el Funcionalisme va donar lloc a un important moviment encapçalat per **Josep Lluís Sert**, el **GATCPAC**, que a la resta d'Espanya rebé el nom de **GATEPAC**.

- a) Els **gratacels** constituïran l'aplicació del funcionalisme/racionalisme a les necessitats i a la filosofia del s. XX. Nasqueren com a tal al Chicago de 1870, però no fou fins al 1950, que **Mies van der Rohe** en fixà la tipologia (*Seagram Building*). La *Torre Pirelli** de **Nervi** a Milà mostra les conquestes d'aquest **símbol de la Modernitat** a Europa.
- b) Charles-Édouard Jeanneret, més conegut com **Le Corbusier**, és l'arquitecte que va contribuir a popularitzar els principis del **funcionalisme**: reduir l'arquitectura a **formes geomètriques** simples: quadrat, cub, cilindre; funcionalitat dels espais, llum, ventilació... (*Unitat d'Habitació* de Marsella). El rigor racionalista el portà a utilitzar un sistema de modular de proporcions anomenat *Modulor*. La *Ville Savoie** és la primera obra madura i exemplifica a la perfecció la seva concepció formal i funcional de l'arquitectura: **pis superior aixecat** sobre **pilars**, cub **inferior enfonsat**, **finestres** apaïssades amb **grans** obertures, espais **interiors oberts** i **terrat-jardí**. Als darrers anys de la seva vida s'allunyà del purisme geomètric i es mostrà més interessat pels **efectes espirituals** i **escultòrics** de **l'arquitectura**: *l'Església de Notre dame du Haut*, a Ronchamp.
- c) **Frank Lloyd Wright**, tot i acceptar molts dels postulats del funcionalisme, posà també èmfasi en la concepció de l'edifici com a **organisme**, i en la seva relació amb la **natura**. Aquest corrent s'anomena **Organicisme**. La seva **admiració** per **l'arquitectura japonesa** fa que enllaci els espais interiors amb l'entorn (*Casa Kauffmann**). Aquesta concepció orgànica de l'arquitectura és present també a la seu del *Museu Guggenheim* de Nova York.

L'ARQUITECTURA A LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XX

- La impressió que causà l'obra de Wright provocà que l'**Organisme** es reinterpretés sota la batuta del finès **Alvar Aalto** (*Universitat d'Hèlsinki*) i del danès **Jorn Utzon** (*Òpera de Sidney**).
- La **descolonització** va donar origen a l'aparició de nous estats que van voler crear **símbols** de la seva modernitat, en construccions de **ciutats de nova creació**. És el cas de les *utopies urbanes* de *Chandiragh* (Púnjab, Índia –ideada per **Le Corbusier**) i *Brasília* (Brasil, de **L. Costa** i **O. Niemeyer**).
- Els **nous camins de l'arquitectura** estan marcats pels *moviments de masses*:
 1. Els **Jocs Olímpics** han impulsat noves solucions arquitectòniques. *Palazzo delle Sport de Roma*, de **Nervi**; *l'Estadi Olímpic de Munic*, de **Behnisch**, *Palau Sant Jordi*, d'**Isozaki**.
 2. El **racionalisme** continua sent el referent en la construcció d'habitatges i edificis comercials com l'*Illa Diagonal*, de **Solà-Morales** i **R. Moneo**.
 3. Un corrent crític envers el moviment modern anomenat **Postmodern**, que reivindica un retorn a l'eclecticisme historicista i una nova monumentalitat arquitectònica representada per l'*Arc de la Défense* a París (**Spreckelsen**), *l'Hôtel de la Région* a Montpeller (**Bofill**), *El Teatre Nacional de Catalunya* a Barcelona (**Bofill**), *Museo Nacional de Arqueología* a Mèrida (**Moneo**)
 4. Als 70, apareguren uns edificis amb la intenció de mostrar el virtuosisme tècnic, amb nous procediments que esdevingueren quasi més importants que el resultat. Un llustre exemple és el *Centre Georges Pompidou* de **Rogers**. Aquest edifici és l'inici d'un estil conegut com a **High-Tech** (alta tecnologia).
 5. Les **noves solucions estructurals** ha fet de **ponts**, **torres** de comunicació i altres edificis funcionals, construccions tècniques de gran bellesa estètica, com les obres de **Santiago Calatrava** (*Pont de Bach de Roda*, *Torxa/Peveter dels Jocs Olímpics d'Atenes 2004*).
 6. Els anys **80** ens aporten una moda anomenada **Deconstructivisme**, el principal representant de la qual és **Frank Gehry**. Es basa en la **superposició** de **volums de titani** com a recurs compositiu, donant a les seves creacions (com el *Museu Guggenheim* de Bilbao) unes formes vagament **pisciformes**.
 7. L'arquitectura de finals de segle, com les altres arts, es troba en un moment d'indeterminació estilística, sense escoles però amb grans creadors, que estan produint *chefs d'oeuvres* de gran bellesa.

CONCLUSIONS I BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA

El segle XX és el segle en què es barreja enginyeria, tècnica, ciència, art i estètica. Aparentment és un equilibri difícil però les noves construccions mostren que és possible.

RUEDA I ROIGÉ, F.: *Introducció a l'Art*, ed. Pòrtic biblioteca universitària, Barcelona, 1999. (pp.263-275)